Дафтари Институтіои Демократќ ва Іуsуsи башар (ДИДІБ)

х̧

ЇУМІУРИИ ТОЇИКИСТОН

ИНТИХОБОТИ ПАРЛУМОНЌ
27 феврал ва 13 марти соли 2005

Гузориши ниіоии Миссияи назорати интихоботи САІА/ДИДІБ

Варшава
31 майи 2005

Мундариїа

I. ХУЛОСАІОИ МУХТАСАР 3

II. ПЕШГУФТОР ВА ИЗІОРИ МИННАТДОРЌ 5

III. ЗАМИНА 6

IV. ЧОРЧЎБАИ ЅОНУНГУЗОРЌ 7

V. ИДОРАИ ИНТИХОБОТ 8

A. Комиссияи марказии интихобот ва раъйпурсќ 8
B. Комиссияіои іавзавии интихобот 9
C. Комиссияіои участкавии интихобот 10
D. Іавзаіо ва участкаіои интихоботќ 10
E. Ба ѕайд гирии интихобкунандагон 11
F. Коріои омодагќ ба интихобот 12

VI. НОМЗАДІО ВА БА ЅАЙД ГИРИФТАНИ НОМЗАДІО 13

A. Талабот барои ба ѕайд гирифтани номзад 13
B. Маірум сохтан аз іуѕуѕи интихоботќ барои иттиіомоти їиноќ 15
C. Номзадіо 15

VII. ФАЗОИ МАЪРАКАИ ПЕШАЗИНТИХОБОТЌ 16

VIII. ВОСИТАІОИ АХБОРИ ОММА 19

A. Тавсифи умумќ 19
B. Расонаіои электронќ 20
C. Расонаіои чопќ 22

IX. ШИКОЯТІО ВА АРЗІО 22

X. ИШТИРОКИ ЗАНОН 24

XI. ИШТИРОКИ АЅАЛИЯТІО 25

XII. ОВОЗДИІЌ ВА ІИСОБИ ОВОЗІО 25

A. Овоздиіќ 25
B. Іисоби овозіо 28
C. Їадвалбандии натиїаіо 29

XIII. ЭЪЛОНИ НАТИЇАІО 30

XIV. РУШДИ БАЪДАЗИНТИХОБОТЌ ВА ИНТИХОБОТИ ТАКРОРЌ 31

A. Рушди сиёсќ 31

B. МУБОРИЗА ДАР ИНТИХОБОТИ ТАКРОРЌ 32
C. ШИКОЯТІО 33
XV. ТАВСИЯІО 34
A. ТАВСИЯІОИ УМУМЌ 34
B. НИЗОМИ ЅОНУНГУЗОРЌ 34
C. ИДОРАКУНИИ ИНТИХОБОТ 36
D. ІИЗБІОИ СИЁСЌ /МАЪРАКАИ ПЕШАЗИНТИХОБОТЌ 36
E. РАСОНАІОИ ХАБАРЌ 37
САІА/ДИДІБ 38

ЇУМІУРИИ ТОЇИКИСТОН

ИНТИХОБОТИ ПАРЛУМОНЌ
27 феврал ва 13 марти соли 2005

Гузориши ниіоии Миссияи назорати интихоботи САІА/ДИДІБ [1]

I. ХУЛОСАІОИ МУХТАСАР

Дар посух ба даъвати Комиссияи марказии интихобот ва раъйпурсии Їуміурии Тоїикистон Дафтари Институтіои демократќ ва іуѕуѕи башари САІА (САІА/ДИДІБ) Миссияи назорати интихоботро (МНИ) барои назорат бар интихоботи парлумонии 27 феврали 2005 ва даври дувуми он дар 13 марти соли 2005 ба ин кишвар сафарбар кард.

Интихоботи парлумонии соли 2005 дар Тоїикистон ба муѕаррароти дарїшудаи САІА дар Санади Копенгагени соли 1990 доир ба интихоботи демократќ мувофиѕ набуданд ва іамчунин ба ѕонуніои дохилќ мутобиѕати пурра надоштанд. Іарчанд барои беісозии чорчўбіои ѕонунќ ва маъмурии интихоботи демократќ баъзе кўшишіо ба харї дода шуданд, вале кўшиши лозимќ барои кафолати баргузории таъсирбахши интихобот ба таври васеъ сурат нагирифт. Бинобар ин, сарфи назар аз баъзе пешравиіо нисбат ба интихоботіои гузашта камбудиіои васеъ махсусан дар рўзи интихобот мушоіида карда шуданд.

Интихобот дар асоси ѕонуни ба тозагќ ислоішуда сурат гирифт, ки нисбат ба ѕонуни пешина пешравиіои чашмрасе ба он ворид карда шуданд. Іарчанд як силсила муѕаррарот баісомез боѕќ монданд, вале ѕонуни мавїуда метавонист асосіои баргузории интихоботи демократиро таъмин намояд, агар он ба таври муассир ва бетарафона иїро карда мешуд. Мутаассифона, бисёре аз мавридіои иловаіои нав ба сабаби номувофиѕ ва амалќ сохтан бо хости худ, дар амал татбиѕ нашуданд.

Ин пешрафти мусбат аст, ки аъзои іизбіои сиёсии мухолиф дар комиссияіои интихоботии дараїаи миёна (КІИ) ворид шуданд. Дар маїмўъ, комиссияіо ба таври лозимќ ва аз нигоіи сиёсќ мизоншуда ташкил карда нашуданд ва аз ин рў, аз боварии іизбіои мухолиф бархурдор набуданд. Масалан, амали саросарии таъйини ашхоси расмии іокимиятіои маіаллии узвиятдошта ба іизби іоким, іамчун масъулони интихобот ба мустаѕилияти комиссияіои интихоботќ шубіаи їиддќ мегузорад.

[1] Ин гузориш ба забоніои тоїикќ ва русќ дастрас буда, нусхаи инглисии он нусхаи расмќ аст.

КМИР ба таври умум муiлатiои омодагќ ба интихоботро риоят кард. Ба iар iол, дар дар тўли 5 iафта пеш аз интихобот вай їаласаiои расмќ ва кушода ташкил накард, ки ин амал масъалаiои шаффофият ва чќ гуна sабул кардани sарорiоро мутобиsи sонун таiти савол sарор дод. КМИР баъзе иsдомiои судмандро барои эїоди эътимод ба монанди sуттиiои овоздиiии шаффоф, нишонаiои iифозатии бюлетенiо sабул намуд, вале он муsаррароти равшан барои iалли камбудиiо дар sонун ё кафолати їараёни таъсирбахш ва яксонро дар мавзўъiои iалкунандае ба монанди баsайдгирии номзадiо, овоздиiќ ва iисоби овозiо муайян накард.

Дар муsоиса бо интихоботiои гузашта маъракаи пешазинтихоботќ ба таври ором ва сулiомез сурат гирифт. Шаш iизб ва бисёре аз номзадiои худпешбарикарда дар он иштирок карда, имконияти бисёрандешќ ва интихобро барои интихобкунандагон фароiам сохтанд. Їараёни баsайдгирии номзадiо ба таври умум, зоiиран дуруст идора мешуд, вале як sатор муsаррароти баiсомези sонунќ вобаста ба он, ки киiо метавонанд номзад бошанд, маiдудиятiо эїод мекарданд. Парвандаiои судќ ва иттиiомоти їиноќ бар зидди роiбарони мухолифин дар моiiои пеш аз интихобот аз пешбарии баъзе шахсони машiур ба интихобот їилавгирќ карданд.

Маъракаи пешазинтихоботќ бо мубоiисоти ђайривоsеќ таiти назорат sарор дошт. Маъракаи пешазинтихоботќ ба таври васеъ аз їониби масъулони интихобот ва маsомоти iукуматќ назорат ва идора мешуд, ки бисёрваsтiо амали ин ашхос бетараф набуда ба муsобили баъзе номзадiо, ки бояд паёми онiо дар асоси шароит ва iуsуsiои баробар ба интихобкунандагон мерасид, нигаронида мешуд.

Баста шудани 4 рўзномаи мустаsил ва имкон надоштани дигарон барои баsайдгирќ намунаи далели дахолати маsомоти расмќ ба матбуот буд ва ин ба їиiатiои бунёдии їараёни интихоботи демократќ таiдид мекард. Матбуоти давлатќ дар бораи интихобот ахбори кам пахш кард ва ахбори пахшшуда iам ба таври огоiона мизон шуда буд ва аксари чунин иттилоот эълонiои умумќ дар бораи тартиботи интихобот буданд. Iадди аsал дар ду мавврид телевизиони давлатќ паёмiои номзадiоро тађйир дод ё сензура кард. Дар маїмўъ матбуот дар бораи маъракаи интихоботќ ин sадар кам хабар пахш кард, ки ин sобилияти овоздиiандагонро барои интихоби огоiона зери савол sарор дод.
Тартиботи баррасии шикоятiо ва даъвоiои расмќ шаффоф набуданд ва дар маїмўъ воситаiои таъсирбахши iимояи iуsуsiоро вобаста ба шикоятiо таъмин накард.

Монеаiои расмќ ва sонунќ чќ барои иштироки занон дар їараёни интихобот ва чќ їиiати иштироки аsалиятiои миллќ вуїуд надоштанд ва ин iар ду зоiиран дар овоздиiќ иштирок карданд. Дар маїмўъ, iизбiои сиёсќ дастгирии занон ва

аsалиятіои миллиро наїустанд, іамчунин іам занон ва іам аssалиятіои миллќ дар маърακаи пешазинтихоботќ наsши муіим бозќ накарданд.

Рўзи интихобот ором буд ва тартиботи овоздиіќ дар бисёре аз участкаіои интихоботќ ба таври мусбат арзёбќ шуд. Їиіати мусбат ин іузури нозирони іизбіо ва номзадіо буд. Дар теъдоди зиёди участкаіои интихоботќ бюлетеніо ба таври лозимќ контрол ва іисоб намешуданд ва роіро барои вайронкорќ боз мекарданд. Овоздиіии як шахс ботакрор масъалаи паінншуда буд. Їараёни іисоби овозіо дар бисёре аз участкаіои интихоботќ ташвишіои їиддиро ба миён овард, зеро тартиботи ѕонунии лозимќ барои кафолати дахолатнопазирии іисоби овозіо бисёр ваѕтіо риоя нашуданд. Їадвалбандии іисоби овозіо дар Комиссияіои іавзавии интихобот (КІИ) дар натиїаи пур кардани протоколіои зиёд дар іавза ё ђайриѕонунќ таћйир додани оніо бисёр мушкиловар буд, ки ба дахолатнопазирии їараёни їадвалбандии овозіо шубіаи їиддќ ворид сохт.

САІА/ДИДІБ омода аст, ки ба маѕомот ва їомеаи шаірвандии Тоїикистон барои іалли мушкилоти аз ин интихобот бархоста мусоидат намояд. Тавсияіои махсус дар охири ин гузориш пешниіод шудаанд.

II. ПЕШГУФТОР ВА ИЗІОРИ МИННАТДОРЌ

Дар посух ба даъвати Комиссияи марказии интихобот ва раъйпурсии Їуміурии Тоїикистон Миссияи назорати интихоботи САІА/ДИДІБ ба ин кишвар сафарбар шуд. Миссияи назорати интихоботи САІА/ДИДІБ бо роібарии Петер Айкер (ИМА) фаъолиятіои худро аз 25 январи 2005 оћоз кард ва то 6 март дар Тоїикистон боѕќ монд. 27 коршинос ва нозирони дарозмуддат аз 17 кишвари узви САІА ба шаіри Душанбе ва 6 шаіри дигар фиристода шуданд. Се узви МНИ САІА/ДИДІБ барои баіо додан ба баісіо, шикоятіо ва їараёни арзу шикоятіо ва маріалаи ниіоии кори комиссияіои интихоботќ дар даври дувуми интихобот то 16 март дар Душанбе боѕќ монданд.

Дар рўзи интихобот – 27 феврал МНИ САІА/ДИДІБ 150 нозири кўтоімуддатро аз 30 кишвари узви САІА ба Тоїикистон їалб кард, ки таѕрибан ба 600 участкаи интихоботќ аз шумораи умумии тащрибан 3000 участка дар саросари кишвар сафар карданд. Теъдоде аз нозирон барои назорати кори Комиссияіои іавзавии интихобот муѕаррар карда шуданд.

САІА/ДИДІБ миннатдории худро ба КМИР, Вазорати коріои хориїќ, дигар масъулони давлатќ ва маіаллќ ва созмоніои їомеаи шаірвандќ барои іамкориашон іангоми назорат баён медорад. САІА/ДИДІБ іамчунин ба Маркази

САІА дар Душанбе ва дигар созмоніои байналмилалќ ва сафоратхонаіо дар Тоїикистон барои дастгириашон изіори сипос менамояд.

III. ЗАМИНА

Интихобот ба палатаи поёнии парлумон – Маїлиси Намояндагон 27 феврал ва даври дувуми он 13 март баргузор гардид. Палатаи болоии парлумон – Маїлиси Миллќ ђайримустаѕим интихоб мешавад. Мувофиѕатномаи умумии истиѕрори сулі ва ризоияти миллќ дар Тоїикистон ба їанги дохилќ хотима бахшид ва интихоботи парлумонии соли 2000, ки нахустин интихоботи парлумонќ буд, нуѕтаи авї іисоб мешуд. Ин интихобот нахустин имтиіони асосќ барои пешрафти Тоїикистон їиіати таікими їараёніо ва институтіои демократќ дар соліои пас аз їанг іисоб меёфт.

A. СИСТЕМАИ ИНТИХОБОТЌ

Маїлиси Намояндагон 63 вакил дорад, ки мустаѕиман ба мўілати 5 сол интихоб мешаванд. 22 нафар аз тариѕи системаи таносубии рўйхати іизбќ аз іавзаи ягонаи умумиїуміуриявии интихоб мешаванд. Барои касби курсиіо аз тариѕи системаи таносубќ іизбіои сиёсќ бояд аз монеаи 5-дарсадќ гузаранд. 41 узви боѕимонда аз іавзаіои якмандатќ бар асоси системаи мажоритарќ интихоб мешаванд. Дар іавзаіои якмандатќ номзадіо барои интихоб шудан бояд аксарияти мутлаѕи овозіоро ба даст оранд, вагарна даври дувуми овоздиіќ дар байни ду номзади беш аз дигарон овозгирифта ду іафта баъдтар баргузор мегардад. Барои эътибор пайдо кардани интихобот аѕалан бояд 50% овоздиіандагон иштирок кунанд, вагарна интихоботи такрорќ баргузор мегардад.

Іамчунин рўзи 27 феврал интихобот ба маѕомоти ноіиявќ ва вилоятќ низ доир гашт. Ба истиснои іолатіое, ки мустаѕиман ба интихоботи парлумонќ дахл доштанд, МНИ САІА/ДИДІБ интихоботи маїлисіои ноіиявќ ва вилоятиро мавриди назорат ѕарор надод.

B. ЗАМИНАИ СИЁСЌ

Тоїикистон іанўз іам аз оѕибатіои їанги дохилќ ранї мебарад, ки дар он іазорон шаірванди тоїик їони худро аз даст доданд. Ба иловаи оѕибатіои сангини иїтимоќ ва иѕтисодии ин їанг оѕибатіои он іанўз іам дар саінаи сиёсќ мушоіида мешавад. Фосилаи амиѕ миёни іукумат ва баъзе іизбіои сиёсќ вуїуд дорад. Ђайр аз ин, то андозаи зиёде чунин фаімиш вуїуд дорад, ки субот ва оромќ іамчун

іаммаънои пуштибонќ аз маѕомоти идоракунанда фаімида ва он бояд аз їараёніои демократќ афзалтар дониста шавад.

Дар муѕоиса бо интихоботи гузашта дар вазъияти сиёсќ баъзе пешравиіо дида мешуд, аз їумла муколимаи давомдор ва баъзе іамкориіо миёни іукумат ва іизбіои мухолифи ѕайдшуда, инкишоф дар їомеаи шаірвандќ ва пешравии умумќ дар масъалаи бехатарќ. Баръакс, ѕудрати президент то іадди чашмрас афзоиш ёфт ва ў тавонист, ки іомиёни худро дар вазифаіои асосии давлатќ ва іукуматіои маіаллќ таъйин намояд ва теъдоди зиёди мухолифони сиёсии барїастаи худро дар инзиво (изолятсия) ѕарор диіад. Таѓйирот ба конститутсия дар соли 2003 мавѕеъи президентро боз іам таѕвият бахшид ва имконияти боѕќ мондани ўро дар маѕоми президентќ то соли 2020 фароіам сохт. Мухолифон бошанд дигар 30 дарсади вазифаіои баландро мутобиѕи мувофиѕатномаи сулі дар даст надоранд. Фазои бемонеа ва озоди фаъолияти сиёсќ, инчунин мустаѕилияти матбуот ба таври чашмрас танг гардид.

IV. ЧОРЧЎБАИ ЅОНУНГУЗОРЌ

Интихобот асосан мутобиѕи Конститутсия ва Ѕонуни конститутсионќ дар бораи интихобот - ѕабулшуда дар соли 1999 ва ислоішуда дар таърихи 16 июни соли 2004 танзим мешавад. Ѕонун дар бораи іизбіои сиёсќ, Ѕонун дар бораи матбуот ва Ѕонун дар бораи баргузории маїлисіо, гирдиіамоиіо, намоишіо ва амаліои суліомез, іамчунин Кодекси тартиботи шаірвандќ ва Ѕонун дар бораи муроїиати шаірвандони Їуміурии Точикистон ба маѕомоти давлатќ ва ѕонуніои дигар муіим мебошанд.

Таѓйироту иловаіои нав ба ѕонуни интихобот, ки пас аз мубоіисоти васеъ бо иштироки іизбіои мухолиф ѕабул шуданд, баъзе пешравиіои чашмрас ворид сохтанд. Ин пешравиіо иборат буданд аз: муѕаррарот барои назорат аз їониби нозирони іизбіои сиёсќ, боз будани маїлисіои комиссияіои интихоботќ ба намояндагони їамъият ва матбуот, мамнўъ будани дахолати сохторіои давлатќ ба фаъолияти комиссияіои интихоботќ, имконияти намояндагии мухолифон дар комиссияіои интихоботии сатіи миёна, дастрасиии васеътари номзадіо ва іизбіо ба радио ва телевизиони давлатќ, талабот барои овехтани натиїаи іисоби овозіо дар іар участкаи интихоботќ.

Бо ин іол, камбудиіои назарраси зиёд дар ѕонуни интихобот аз тариѕи ворид кардани таѓйирот дар соли 2004 ислоі карда нашуданд. Махсусан ин боиси нигаронќ аст, ки ѕонуни интихобот таркиби плюралистќ ва фарогири комиссияіои интихоботиро таъмин намекунад; муѕаррарот барои нозирони миллии мустаѕил вуїуд надорад; тартибот барои іалли шикоятіо мувофиѕ

нестанд; муѕаррарот барои баѕайдгирии интихобкунандагон, тартиботи овоздиіќ, іисоб ва їамъбасти овозіо ончунон норавшан іастанд, ки ба осонќ мумкин аст сўиистеъмол шаванд. Сарфи назар аз ин камбудиіо, дар сурати пурра ва беђаразона иїро шудани ѕонун ва возеісозии норасоиіои ѕонун аз тариѕи ѕабул кардании низомномаіои муфассал, метавонист асосіоро барои гузаронидани интихоботи демократќ таъмин намояд.

Илова бар ин, афзалиятіои эітимолии тађйироти зиёди нав воридшуда ва мусбат ба сабаби нодуруст ё бо майли худ амалќ гардонидан, иїро нашуданд. Барои мисол, ба таври кушода гузаронидани маїлисіои комиссияи интихоботќ таъсири амалии ночиз дошт, зеро бисёре аз комиссияіои интихоботќ маїлисіои расмќ баргузор накарданд (ниг. Фасли V, Идораи интихобот). Манъ сохтани дахолати сохторіои іукуматќ бемантиѕ монд, зеро бисёре аз масъулони іукуматќ іамчун масъулони интихоботќ таъйин шуданд (ниг. фасли V, Идораи интихобот). Дархост барои овехтани натиїаіои іисоби овозіо низ дар іама їо риоят нашуд (ниг. фасли XI, Овоздиіќ ва іисоби овозіо).

V. ИДОРАИ ИНТИХОБОТ

Интихобот бо системаи сезинагии комиссияіои интихоботќ идора мешуд: КМИР, 41 КІИ, 2,953 КУИ. Мутобиѕи ѕонуни интихобот іамаи комиссияіо ѕудрати васеъ доштанд ва аз маѕомоти давлатќ мустаѕил буданд. Ѕарор ва асноди дигари комиссияіои интихобот, ки дар доираи салоіияташон ѕабул намудаанд, барои іамаи маѕомоти давлатќ ва маѕомоти худидораи маіаллќ, іизбіои сиёсќ, иттиіодияіои їамъиятќ, ташкилотіо ва шахсони мансабдор, номзадіо, интихобкунандагон, іамчунин барои комиссияіои поёнии интихобот іатмќ мебошанд (Моддаи 10). Таъсис ва фаъолияти дигар сохторіо (маѕомот, ташкилотіо), ки маѕомоти интихоботиро иваз мекунанд, ё пурра ё ѕисман вазифаи оніоро анїом медиіанд, ё ба фаъолияти ѕонунии оніо халал мерасонанд, ё ђайриѕонунќ ба фаъолияти оніо дахолат мекунанд, ё маѕом ё салоіияти оніоро ба зиммаи худ мегиранд, манъ аст (Моддаи 10). Ин шартіои махсусан муіим ва мусбат іастанд, зеро интихоботіои гузашта ба сабаби дахолати маѕомоти маіаллќ масъалаіои їиддќ эїод карданд.

A. КОМИССИЯИ МАРКАЗИИ ИНТИХОБОТ ВА РАЪЙПУРСЌ

КМИР маѕоми доимоамалкунанда аст ва аз раис, муовини раис ва 13 узв иборат буда, бо пешниіоди Президент аз тарафи Маїлиси Намояндагон интихоб карда мешавад. Дар іошияи бартарии беш аз іадди як іизби сиёсќ дар парлумон, ки дар айни замон іизби президент іам іаст, системаи таъйинкунќ ташаккули комиссияи дорои мувозинати кофии сиёсиро кафолат намедиіад, ки аз боварии їамъият

бархурдор бошад. Іарчанд ончунон кофќ набошад іам, вале іамчун ѕадами мусбат якчанд узви мухолифон ба ин комиссия таъйин карда шуданд[2], ки оніо дар фаъолиятіои комиссия наѕши барїаста надоштанд. Дар маїмўъ, дар комиссияіои интихоботии іамаи сатіио тарафдорони іизби іоким бартарќ доштанд.

Намояндагони КМИР мунтазам бо МНИ САІА/ДИДІБ мулоѕот доштанд. Ба іар іол, аксари ваѕтіо дастрасии МНИ САІА/ДИДІБ ба санадіои асосќ инкор карда мешуд. Масалан, бо нишон додани дараїаи баланди махфият, ки кадом іуїїат ѕобили нашр аст ё нест, іеї гоі ба МНИ САІА/ДИДІБ иїоза дода нашуд, ки ба маїмўаи комили муѕаррарот ё ѕатъномаіои ѕабулкардаи КМИР дастрасќ пайдо кунад[3] ва іамин тариѕ іуѕуѕи расмии нозирон халалдор карда шуд.

КМИР дар тўли як моі пеш аз интихобот маїлиси оммавќ ташкил накард ва бо ин мутобиѕати худро ба муѕаррароти ѕонуни интихобот (Моддаи 8), ки комиссияіо шаффоф мебошанд ва аіли їомеаро аз кори худ огоі месозанд[4], зери шубіа ѕарор дод. Ђайр аз ин, баргузор нашудани маїлисіо ба КМИР имкон надод, ки мутобиѕи ѕонуни интихобот ѕарор ѕабул кунад. Тибѕи ѕонун, ѕароріоро КМИР дар маїлиси оммавќ, бо мавїудияти кворум, яъне 2/3 іиссаи аъзо ва овози беш аз 50 дарсади иштироккунандагон ѕабул мекунад (Моддаи 19). МНИ САІА/ДИДІБ іадди аѕал дар бораи се ѕарори ѕабулкардаи КМИР хабар дорад, ки бо ин шартіо мувофиѕ нестанд[5].

B. КОМИССИЯІОИ ІАВЗАВИИ ИНТИХОБОТ

Комиссияіои іавзавии интихобот дар іайати на камтар аз 9 ва на бештар аз 11 узв дар 41 іавзаи якмандатќ ташкил карда мешаванд. Комиссияіои іавзавии интихобот 60 рўз пеш аз интихобот «бо пешниіоди маѕомоти иїроияи маіаллќ, бо назардошти таклифіои іизбіои сиёсќ» (Моддаи 13) ташкил мешаванд. Пешрафти мусбат дар ин самт он аст, ки тахминан дар іамаи іолатіо намояндагони іизбіои сиёсќ дар комиссияіои іавзавии интихобот таъйин шуданд. Дар амал бошад, оніо іеї гуна таъсире ба фаъолияти КІИ расонида натавонистанд

2 Іизби Коммунист, Іизби наізати ислом, ва Іизби Демократ іар кадом як узв дар КМИР дорад.

3 Дар Моддаи 8.2 ѕонуни интихобот гуфта шудааст: "Нозирони байналмилалќ іуѕуѕ доранд: - іуїїатіоеро, ки їараёни интихоботро танзим менамоянд, дастрас кунанд…" МНИ рўзіои 8 феврал ва 18 феврали соли 2005 номаи расмќ фиристода, іуїїатіоро таѕозо кард ва ба таври даіонќ низ таѕозоіои такрорќ намуд.

4 Мутобиѕи маълумоти додаи КМИР фаѕат 5 сессияи расмќ ташкил шуда буданд: 15 декабри соли 2004, 16 декабри 2004, 27 декабри 2004, 14 январи 2005 ва 24 январи 2005.

5 Ѕарори № 1а аз 8 январ дар бораи иїоза надодан ба нозирон дар участкаіои интихоботии дар іудуди ѕисміои іарбќ ташкилшуда; ѕарори № 12 аз 7 феврал дар бораи бекор кардани ѕарори ѕаблќ вобаста ба инкори баѕайдгирии їаноби Мирзоев іамчун номзад ва ѕарори №16 аз 4 март дар бораи натиїаіои интихобот.

Сарфи назар аз муsаррароти sонуни интихобот (Моддаи 10), ки комиссияіои интихоботќ дар фаъолиятіои худ аз іамаи маsомоти давлатќ мустаsил іастанд, чунин амал дар іама їо мушоіида мешуд, ки масъулони баландмартабаи іукумати минтаsавќ ё маіаллќ іамчун узв ва ё іатто раиси КІИ таъйин мешуданд[6]. Ин амал боиси ташвиши їиддќ буд, зеро он мустаsилияти маъмурияти интихоботро аз маsомоти иїроияи маіаллќ зери савол гузошт. Дар амал бошад фарsият байни іокимияти маіаллќ ва маъмурияти интихобот бисёр ваstіо маълум набуд.

Аксарияти КІИ монанди КМИР маїлисіои їамъиятќ ташкил накарданд ва дар мавриди sонунќ будани їараёни sарорsабулкунии худ ташвиш эїод карданд. Іарчанд баъзе КІИ бо дараїаи баланди шаффофият амал карданд, вале баъзе КІИ дастрасии нозирони МНИ САІА/ДИДІБ-ро ба іуїїатіо ва маълумот инкор карда, sонунро вайрон карданд.[7]

C. Комиссияіои участкавии интихобот

КУИ 45 рўз пеш аз интихобот аз тарафи КІИ таъйин шуданд ва аз 5 то 19 узвро дар бар гирифтанд. Теъдоди умумии КУИ 2,953 ба шумули 27 КУИ дар 18 кишвари гуногуни хориїќ барои овоздиіагдагон дар хориї буд. Sонун намояндагии сиёсиро дар сатіи КУИ муайян намекунад, вале іамчун пешрафти мусбат баъзе КІИ намояндагони іизбіои сиёсиро ба КУИ таъйин карданд.

D. Іавзаіо ва участкаіои интихоботќ

Чун Тоїикистон аз 66 ноіияи маъмурќ ташкил ёфтааст, таsсимоти іавзаіои якмандатќ фаsат sисман ба таsсимоти іудудиву маъмурии кишвар мувофиsат мекунад. Ташкили іавзаіо, ки ба масъулияти КМИР буд, іамчунин як масъалаи ташвишовар іисоб мешавад. Іамаи 41 іавза аз нигоіи іаїм аз іамдигар бисёр фарs доштанд: аз 50,454 овоздиіанда дар Ванї то 103,383 дар Исфара. Чунин шакли таsсимот принсипи баробарии овозіоро зери савол sарор дода, sонуни интихоботро вайрон мекунад, ки мутобиsи муsаррарот фарsият аз їиіати андоза метавонад 15 дарсад (20 дарсад дар минтаsаіои дурдаст) бошад. Масалан, дар Исфара – ноіияе, ки іизбіои мухолиф пештар ђолиби мандатіо шудаанд, шумораи интихобкунандагон барои іар мандати вакилќ, дар муsоиса бо іавзаіои шаіри Душанбе ду баробар зиёд буд. Таsрибан сеяки іавзаіо ба талаботи дахлдори sонуни интихобот мутобиs набуданд (Моддаи 21)[8].

---

[6] Масалан, КІИ № 1, 2, 4, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 20, 23, 24, 26, 30, 31, 33, 34, 35, 37 ва 39.
[7] КІИ № 1, 4, 13, 17 ва 37.
[8] Іавзаіое, ки фаъолияташон зери савол аст: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 17, 20, 31, 40 ва 41.

E. БА SАЙД ГИРИИ ИНТИХОБКУНАНДАГОН

Таїдид ва такмили рўйхати интихобкунандагон ба сабаби таћйири макони зист дар натиїаи їанги дохилќ ва муіоїирати дохиливу хориїќ дар Тоїикистон аіамияти махсус дорад. Мутобиsи маълумоти Созмони Байналмилалии Муіоїират таsрибан 600,000 шаірванди Тоїикистон дар айни замон дар Русия, Sазоsистн ва кишваріои іамсоя іамчун муіоїирони меінатќ зиндагќ мекунанд.

Системаи баsайдгирии марказќ дар Тоїикистон вуїуд надорад. Їараёни баsайдигиии овозіо бисёр ћайрифаъол аст: Комиссияіои участкавии интихобот бо кумаки маsомоти маіаллќ масъули таіия ва таїдиди рўйхатіои интихобкунандагон дар участкаи худ іастанд. Маsомоти иїроияи маіаллќ (іукуматіо, шўъбаіои коріои дохилќ, кумитаіои маіалла) маълумоти асосиро дар бораи интихобкунандагони сокини ин участка ба КУИ таъмин мекунанд ва КУИ ин маълумотро аксари вastіо аз тариsи рафтан хона ба хона таіия ва таїдид менамоянд. Дар теъдоди зиёди участкаіо ин їараён боэітиёт ва даsиsкорона сурат гирифт.

Ба іар іол, системаи мавїуда барои баsайдгирии эітимолии як интихобкунанда дар чанд їой имкон медиіад. Маслан, агар одамон дар беш аз як участка ба sайд гирифта шуда бошанд, іеї гуна воситаи санїидани он вуїуд надошт ва рух додани чунин іолат, ки агар одамон истиsоматгоіи худро иваз кунанд ё дар беш аз як їой мувassатан зиндагќ намоянд (масалан донишїўён, сарбозон, коргарони мувassатќ), ба осонќ имконпазир буд. Іамчунин масъалаи дигари ташвишовар он буд, ки теъдоди зиёди шаірвандони тоїик дар хориї кор мекунанд ва эітимолан номи оніо іам дар рўйхати маъмулии интихобкунандагон ва іам дар рўйхати тартибдодаи сафоратіо ва дигар маsомоти іукуматќ дар хориї мавїуд буд. КМИР дастуріои даsиsе барои баsайдгирииии шаірвандон дар хориї содир накард ва ин боиси амалкардіои номувофиs аз їониби КУИ-и гуногун гардид.

Рўйхатіои интихобкунандагон бояд, ки 15 рўз пеш аз интихобот барои интихобкунандагон дастрас бошад, то оніо тавонанд маълумоти худро санїанд. Дар маїмўъ, чунин ба назар расид, ки рўйхатіо каме дертар аз мўілати шартќ таіия шуданд, вале ба таври умум барои санїиш дастрас буданд.

Интихобкунандагон бояд то рўзи интихобот ва іамчунин дар худи рўзи интихобот низ бо пешниіоди іуїїати шахсќ ба рўйхат ворид карда шаванд. Дар sонун ба таври махсус зикр нашудааст, ки интихобкунандагон дар мавриди маіалли зисти худ ба участкаи интихоботќ, махсус ягон гувоіќ (іуїїат) пешниіод кунанд. Ин боиси пайдоиши чунин шубіа мешавад, ки эітимол рўйхатіои интихобкунандагон дар рўзи интихобот изофанависќ шавад. Дар амал бошад теъдоди шахсони дар рўзи интихобот ба рўйхат воридкардашуда он sадар зиёд

набуд.[9]

Мутобиѕи натиїаіои пешакќ эълонкардаи КМИР 3,132,072 интихобкунандаи дорои іуѕуѕи овоздиіќ дар Тоїикистон мавїуд буданд.

F. КОРІОИ ОМОДАГЌ БА ИНТИХОБОТ

Омодагиіои фанниву техникќ ба интихобот дар маїмўъ дар ваѕташ анїом пазируфт. Пешрафти мусбат он аст, ки ѕуттиіои овоздиіии шаффоф дарёфт шуданд ва маводи овоздиіќ дар ваѕташ ба КІИ таѕсим карда шуданд. Амният ва іифозати бюлетеніо бо истифода аз нишонаіои обќ ва аз тариѕи чоп шудани іамаи бюлетеніо ба тарзи марказонидашуда аз їониби КМИР беітар карда шуд.

Дар ѕонун ба таври равшан тартиботи овоздиіии пеш аз мўілат, овоздиіии сайёр, овоздиіии берун аз кишвар ё овоздиіии низомиён муайян нашудаанд. Ин боиси нигаронии махсус буд, ки КМИР барои равшанќ андохтан ба ин масъалаіо муѕарраротеро муайян накардааст ва чунин эітимолро пеш меорад, ки тартиботи заиф ва ё номувофиѕ боиси пайдо шудани проблемаіо ва іатто ѕаллобќ дар рўзи интихобот гардад. Дар амал бошад ин масъалаіои їиддќ амалќ нашуданд, зеро шумораи овоздиіандагон барои истифодаи чунин шакліои овоздиіќ зиёд набуд. Масалан, мутобиѕи натиїаіои пешакии КМИР фаѕат 20,000 овоздиіандаи берун аз кишвар мавїуд буданд. Ғайр аз ин, теъдоди овоздиіандагони пеш аз муілат хеле кам буд ва дар аксари участкаіои интихоботии назоратшуда теъдоди ба таври ғайримуѕаррарќ зиёди овозіо дар ѕуттиіои сайёр ба назар намерасид.

КМИР кўшиш кард, то баъзе тартиботро муайян созад. Дар муѕоиса бо интихоботіои гузашта КМИР барномаи фаъолеро барои омўзиши (трейнинги) аъзои КІИ ва КУИ бо кумаки їомеаи байналмилалќ ба роі монд. Дар “Роінамои омўзишии КМИР барои КУИ” тартиботи муфассал барои беісозии їараёни овоздиіќ оварда шуда, дар он шартіои нави муіим монанди исрор кардан ба он ки протоколіои КУИ бояд бо ручка пур карда шаванд, зикр шудаанд. Іарчанд роінамо барои истифодаи умумќ аз їониби КІИ ва КУИ пешбинќ шуда буд, теъдоди бениіоят зиёди аъзои КІИ бо муѕаррароти он ошно нашуданд. Ғайр аз ин, тартибот дар роінамои омўзишќ іамчун ѕонуніои расмќ ѕабул нашуда буданд ва аз ин рў, маѕоми ѕонунќ надоштанд.

Дар як муддати кўтоіе пеш аз рўзи интихобот КМИР эълон кард, ки барои іимояти махфќ будан ва истифодаи ѕутиіои овоздиіии шаффоф бюлетеніо пеш аз

[9] Дар баъзе іолатіо, теъдоди овоздиіандагони дар рўзи интихобот ба рўйхатіо изофашуда ба таври ғайривоѕеќ баланд буд, масалан дар КІИ 3/УИ 45 ва 50 ва КІИ 4/УИ 33 ва 37.

партофтан ба ѕутќ бояд дар лифофа гузошта шаванд. Ба іар іол, дастури расмќ дар ин бора содир нашуд ва іарчанд ки лифофаіо дарёфт ва таѕсим шуда буданд, бисёре аз участкаіои интихботќ оніоро истифода набурданд.

Дар масъалаи он, ки ду ѕадами махсусан муіим ба сўи шаффофият кадоманд, раиси КМИР ба такрор ба МНИ САІА/ДИДІБ изіори боварќ кард, ки нозирон дар КУИ метавонанд нусхаи имзошуда ва мўіршудаи расмии протоколи натиїаіои КУИ-ро дарёфт намоянд. Ђайр аз ин, ў изіор дошт, ки баъд аз эълон кардани натиїаіои пешакии интихобот дар рўзи дигар пас аз рўзи овоздиіќ, КМИР натиїаіои муфассали овоздиііро дар участкаіои интихоботќ барои омма интишор хоіад кард.[10] Дар амал бошад, аксарияти мутлаѕи нозирон натавонистанд нусхаіои расмии протоколіоро (ниг. Фасли XI, Овоздиіќ ва іисоби овозіо) дарёфт намоянд. Дар рўзи интихобот масъулони дараїаи болои КМИР ба МНИ САІА/ДИДІБ гуфтанд, ки оніо натиїаіои муфассали участкаіои интихоботиро пахш нахоіанд кард. Иїро накардани ин ѕдоміо ба таври васеъ шаффофияти интихоботро коіиш доданд.

МНИ САІА/ДИДІБ аризаіои зиёди асоснок дарёфт кард, ки мутобиѕи оніо маѕомоти роібарии КІИ аз аъзои ду КІИ[11] дархост карданд, то ба протоколи холии натиїаіои КІИ имзо гузоранд. Ин иттиіомоти бисёр їиддќ аст, ки аз кўшиши ѕалбакќ сохтани натиїаіо гувоіќ медиіанд. Іизби мухолиф ба прокурори генералќ шикоят кард, вале то рўзи интихобот айбдоркунќ пешниіод нашуд. МНИ САІА/ДИДІБ дархости мулоѕот бо прокурор кард, вале ин дархост ѕонеъ гардонида нашуд[12].

VI. НОМЗАДІО ВА БА ЅАЙД ГИРИФТАНИ НОМЗАДІО

A. ТАЛАБОТ БАРОИ БА ЅАЙД ГИРИФТАНИ НОМЗАД

Шаірвандони аз 25-сола болои Тоїикистон, дар іолати мувофиѕат кардан ба як ѕатор талабот, ки баъзеи оніо мушкилофарин ва баъзе дигар ба ўідадориіои САІА ва дигар меъёріои байналмилалќ мухолифат доранд, метавонанд номзад ба вакили Маїлиси Намояндагон бошанд. Іизбіои сиёсии ѕайдшуда метавонанд номзадіоро аз рўи рўйхати іизбќ дар іавзаи ягонаи умумиїуміуриявќ ва дар іавзаіои якмандатќ пешбарќ кунанд. Шаірвандони алоіида метавонанд дар іавзаіои якмандатќ худро ба номзадќ пешбарќ намоянд.

Іамаи номзадіо бояд аз іисоби худ маблаѓи баробар бо 200 моіонаи іадди аѕал

10 Ин ваъдаіо дар мулоѕотіои 3 феврал, 14 феврал ва 22 феврал дода шуда буданд.
11 КІИ 13 ва КІИ 17.
12 Нома аз МНИ ба Вазорати коріои хориїќ, дар таърихи 14 феврали 2005.

(маблаћи умумиќ дар маїмўъ пеш аз 1 январи 2005 ба $500 доллари ИМА ва пас аз он ба $800 доллари ИМА баробар буд) гарави интихоботќ супоранд. Дар іавзаіои якмандатќ гарави интихоботќ таніо ба номзади ћолиб баргардонида мешавад. Дар мавриди рўйхатіои іизбќ аз іавзаи ягонаи умумиїуміуриявќ бошад, гарави интихоботќ дар іолати нагузаштан аз монеаи 5 дарсадќ ба будїети їуміурќ гузаронида мешавад. Пардохти гарави интихоботии номзад, таћйироти нав ба ѕонуни интихобот мутобиѕи меъёріои маіаллќ бисёр баланд буд ва іамаи іизбіо шикоят карданд, ки он бисёре аз номзадіои потенсиалиро аз иштирок боздошта, интихоби овоздиіандагонро маідуд месозад.

Ин талабот, ки номзадіо бояд таісилоти олќ дошта бошанд, бо ўідадориіои САІА ва дигар меъёріои байналмилалии роі надодан ба хушунат, мухолиф буд. Талаботи дигар, ки номзад бояд гувоіиномаи тиббќ дар бораи саломатии рўіќ пешниіод кунад, низ ташвишовар буд, зеро он мумкин буд ба осонќ сўиистифода шавад, іарчанд дар амал ин мушоіида нашуд.

Ћайр аз ин, іамаи номздаіо бояд декларатсия дар бораи моликият ва даромади худро пешниіод намоянд. Ками кам дар як іолат ин талабот ба таври худсарона иїро шуд; пешбарии номзад аз рўи рўйхати іизбќ аз тарафи КМИР тасдиѕ шуд, вале номзадии іамон шахс дар асоси іамон декларатсия дар бораи моликият ва даромад аз тарафи КІИ инкор гардид.[13]

Номзадіо аз іавзаіои якмандатќ бояд іади аѕал 500 имзои интихобкунандагони дорои іуѕуѕи овоздиіиро ба тарафдории худ аз іавзаи дахлдор їамъ кунанд. Муѕаррароти ѕонун барои їамъоварии имзоіо норавшан аст ва аксари ваѕтіо ба таври маідуд ва яксон сурат гирифта, ба баъзе номзадіо монеа эїод намуд ва имконияти оніоро барои пешрафти ѕонунќ маідуд сохт. Дар бисёр іолатіо чунин ба назар расид, ки агар беш аз 3 дарсади 500 имзои аввал беэътибор іисобида шаванд, новобаста аз шумораи умумии имзоіои їамъшуда баѕайдгирќ инкор карда шуд.

Таѕрибан 100 номзади тавоно аз їониби КІИ ба ѕайд гирифта нашуданд. Сабабіои асосќ барои инкори баѕайдгирќ ин пешниіод накардани теъдоди кофии имзоіои боэътибор ё напрдохтани маблаћи гарави интихоботќ буданд. Ба іар іол дар баробари нодурустиіои дар боло зикршуда ва бо баъзе истисноіо їараёни баѕайдгирќ огоіона ва бомулоіиза идора мешуд.

Вайронкории дигари їараёни ѕайди номзад ин буд, ки мутобиѕи ѕонуни интихобот ба номзадіо иїоза дода мешавад ба фаъолияти пешазинтихоботии худ на дар рўзи муайянкардашуда, балки іар чќ зудтар пас аз баѕайдгирќ оћоз

13 Хонум Файзинисо Воіидова аз Іизби сотсиал-демократќ, дар КІИ 14.

кунанд. Дер тасдиѕ шудани баъзе номзадіо ба нобаробарии шароитіо оварда расонид, махсусан баъзе номзадіои худпешбаришуда ва мухолиф ба сабаби эїоди монеа натавонистанд, ки фаъолияти худро монанди дигар номзадіо барвасттар оњоз намоянд.

B. МАІРУМ СОХТАН АЗ ІУЅУЅИ ИНТИХОБОТЌ БАРОИ ИТТИІОМОТИ ЇИНОЌ

Дар моііои омодагќ ба интихобот як силсила боздоштіо ва иттиіомот бар зидди роібарони іизбіои мухолиф таъсири бад ба саінаи сиёсќ ворид кард. Ѕонуни интихобот номзадіоеро, ки аз їониби маѕомоти давлатќ ба сабаби содир кардани їиноят айбдор мешаванд ва іатто агар маікум нашуда бошанд іам, барои ширкат іамчун номзад дар маъракаи интихобот иїозат намедиіад. Ин бо принсипи умумии фарзияи бегуноіии дарїшуда дар Конститутсия ва ўідадориіои байналмилалии Тоїикистон мухолиф аст.
Дар натиїа ду номзади барїастаи мухолиф Маімадрўзќ Искандаров – роібари Іизби демократи Тоїикистон ва Султон Ѕувватов роібари іизби ѕайднашудаи Тараѕѕиёт дар ниіоят аз раѕобат дар интихобот дар моііои пеш аз интихобот хориї карда шуданд. Бесалоіият сохтани номзадіои асосќ дар остонаи интихобот сабаби ташвиши їиддќ гардид.

Њайр аз ин, як иддаи дигари аъзои барїастаи іизбіои мухолиф пас аз дастгир шудан дар соліои гузашта дар боздошт ё зиндон мебошанд. Масалан, муовини раиси Іизби тараѕѕиёт Рустам Файзиев дар моіи августи соли 2004 барои таіѕири президент дастгир шуда буд ва іоло іам мунтазири мурофиа аст. Муовини раиси Іизби Наізати ислом Шамсиддин Шамсиддинов соли 2003 ба иттиіоми убури њайриѕонунии марз, ташкили гурўііои њайриѕонунќ, бисёрзанќ, куштор ва хиёнат дастгир шуда буд; моіи январи 2004, ў муіокима ва ба 16 сол зиндон маікум шуд. Мавїудияти чунин іодисаіо ба таври васеъ ошкоро будани їараёни сиёсиро дар Тоїикистон зери шубіа ѕарор медиіанд.

Ба іабс гирифтани їаноби Искандаров ба имконияти Іизби демократ барои раѕобат дар ин интихобот таъсири їиддќ расонид. Іамчуни дар охиріои соли 2004 пас аз ба гурўііо їудо шудани Іизби сотсиалистќ, Вазорати адлия сарварии гурўіеро, ки ба іукумат тамоюл дошт, ба ѕайд гирифта, гурўіи дорои аѕидаіои мухолифро инкор кард. Іамин тариѕ, дар натиїаи иѕдоміои іукумат ду іизб аз шаш іизби басайдгирифташуда чанд іафта пеш аз интихобот бетаъсир гардонида шуданд.

C. НОМЗАДІО

Дар маїмўъ 231 номзад ба ѕайд гирифта шуданд; 170 нафар барои 41 іавзаи якмандатќ ва 61 нафар аз їониби шаш іизби ѕайдшуда мутобиѕи рўйхатіои іизбќ.

Іизби іокими іалsќ-демократќ аз іама бештар номзад 62 нафар, Іизби наізати исломќ 37 нафар ва Іизби комунист 20 нафар номзад пешбарќ карданд. 18 номзади худпешбаришуда низ буданд, ки аксарияти оніо ба ІХД тааллуs доштанд.

Рангорангии номзадіо ва іизбіо мавїудияти плюрализмро нишон дода, ба интихобкунандагон то андозае имкони интихоб ва аз їумла, имконияти овоз додан ба Іизби исломиро фароіам сохт, ки ягона Іизби расмии исломќ дар кишваріои узви САІА дар Осиёи Марказќ мебошад.

36 нафар номзадии худро бозпас гирифтанд, ки аксарияти ин амаліо дар тўли 48 соат пеш аз рўзи интихобот сурат гирифт ва ин саволи іassonќ будани номзадии оніоро ба миён оварда дар рўзи интихобот баъзе нофаіміиоро эїод кард. Іамин тариs, дар рўзи интихобот 195 номзад bosќ монданд[14].

VII. ФАЗОИ МАЪРАКАИ ПЕШАЗИНТИХОБОТЌ

Шаш іизби сиёсќ дар интихобот иштирок карданд: Іизби Халsќ-Демократии Тоїикистон (ІХД), Іизби Коммунисти Тоїикистон (ІК), Іизби Наізати Исломи Тоїикистон (ІНИ), Іизби Сотсиалистии Тоїикистон (ІС), Іизби Демократи Тоїикистон (ІД) ва Іизби Сотсиал-Демократии Тоїикистон (ІСД). Баъзе іизбіо аз тарафи іукумат ба sайд гирифта нашуданд ва ба іамин хотир іуsуsи дар интихобот иштирок кардан надоштанд, ки ин іолат нишондиіандаи он аст, ки фазои іизбіои сиёсќ то андозае маідуд аст. Іамчун як иsдоми мусбат, рўзи 1 феврал іамаи шаш іизби сиёсќ оид ба меъёріои рафтор дар пешбурди маъракаи интихобот шартнома имзо карданд.

Маъракаи пешазинтихоботќ зери фишор sарор дошт ва баісіои возеќ сурат нагирифтанд ва дар масъалаіои иsтисодќ ва иїтимоќ дар барномаіои іизбіо фарsиятіои назаррас мушоіида намешуданд. Таsрибан ду іафта пеш аз интихобот маъракаи пешазинтихоботии каме фаъол мушоіида шуд. Іатто пас аз ин іам, нисбатан теъдоди ками шиоріо ва плакатіои пешазинтихоботќ дида мешуданд ва ягона мусобиsаи интихоботќ консерти таблиѓи интихоботии аз їониби ІХД дар іавлии Опера ташкилшуда буд.

Дар маїмўъ, чунин ба назар мерасид, ки номзадіои ІХД ба захираіои їамъиятќ, ба монанди биноіо, идораіо, наsлиёт ва ашхоси расмќ дар маіаліо, нисбат ба раsибони худ дастрасии зиёдтар доштанд ва марзіои миёни іукумат ва іизби

[14] Ё 183, бо назардошти он ки 12 нафар іам аз тариsи іавзаіои якмандатќ ва іам аз рўйхати іизбќ номзад пешбарќ шуда буданд. Ин бо пешбарии 298 номзад дар интихоботи соли 2000 муsоиса шудааст.

сиёсиро аз байн бардоштанд. Номзадiои мухолиф дар бораи душвории дарёфт кардани иїозат ба їои муносиб барои маїлисiои пешазинтихоботќ аз масомоти маiаллии iокимият шикоят карданд.

Мутобиѕи муѕаррароти гуногуни ѕонуни интихобот КIИ метавонанд мулоѕоти номзадро бо интихобкунандагон ташкил ё ба он мусоидат намоянд.[15] Дар амал аксарияти мулоѕотiои пешазинтихоботќ аз їониби КIИ, КУИ ё маъмурияти маiаллќ ташкил шуда буданд, на аз їониби худи номзадiо. Дар саросари кишвар чунин мулоѕотiо хеле зиёд буданд. Дар маїмўъ, iамаи номзадiои iавза ба вохўриiо даъват мешуданд, iарчанд МНИ САIА/ДИДIБ iолатiоеро мушоiида кард, ки номзадiои мухолиф дар бораи мулоѕоти дарпешистода огоi карда нашуданд, дар лаiзаи охир хабар дода мешуданд ё iатто аз ворид шудани онiо ба мулоѕот їилавгирќ мешуд.[16]

Маїлисiои ташкилкардаи КIИ умуман ба номзадiо имкон медод, ки озодона суханронќ кунанд, вале мубодилаи фикру аѕидаiо аiёнан сурат мегирифт дар бисёр iолатiо интихобкунандагонеро, ки мехостанд савол диiанд, рўiафтода ё ба онiо монеа эїод мекарданд. Дар баъзе iолатiо дар ин мулоѕотiо садiо нафар интихобкунанда їалб мешуданд, вале баъзе иштироккунандагон изiор доштанд, ки аз онiо хоiиш карда буданд, то дар ин вохўриiо иштирок намоянд. Iизбiои мухолиф шикоят карданд, ки дар вохўриiо теъдоди васеъи тарафдорони iизби iокимро сафарбар карда буданд.

Дар вохўриiо ашхоси расмќ аз iукуматiои ноiияiо, раисони шаiрiо ва раисони КМИР роiбарќ мекарданд, ва дар баъзе вохўриiо аз iузури худ суиистифода намуда, номзадiои iизби iукмронро пуштибонќ мекарданд ва суханроноiои дигар номзадiоро кўтоi мекарданд.[17] Ба таври умум, маъракаи пешазинтихоботќ таiти назорати беш аз iадди масомоти расмќ ѕарор дошт, махсусан аксарияти роiбарони КIИ намояндагони масомоти маiаллќ ва аъзои IХД буданд.

Дар натиїаи чунин назорати воѕеии маъракаи пешазинтихоботќ, баъзе номзадiо ва iизбiо роiи пеш бурдани маъракаи пешазинтихоботиро дар вохуриiои хурди хусусќ бо интихобкунандагон, їалби тарафдорон аз тариѕи рафтан хона ба хона ё таѕсими вараѕаiо интихоб намуданд. Шумораи зиёди чунин мулоѕотiо ба таври фардќ аз їониби номзадiо дар чойхонаiо ва маiаллаiо сурат гирифтанд. Баъзе номзадiо изiор карданд, ки интихоби чунин шакли фаъолияти хоксорона ва

---

15 Дар Моддаи 14, банди 10 гуфта шудааст, ки яке аз масъулони КIИ вохурии номзадiо бо интихобкунандагонро ташкил мекунад; дар Моддаи 39 гуфта шудааст, ки комиссияiои интихоботќ ба ташкили вохуриiои пешазинтихоботќ кумак мекунанд.

16 Дар КIИ 1, 3, 4, ва 11, МНИ iолатiоеро мушоiида кард, ки танiо дар лаiзаи охир ба номзадiо дар бораи вохурќ бо интихобкунандагон хабар доданд. Мутобиѕи мушоiидаи МНИ дар КIИ 14 аз воруди роiбарони iизби мухолиф ба вохурќ бо интихобкунандагон їилавгирќ шуд.

17 Аз тарафи МНИ дар КIИ 10, 12, 19 ва 31 мушоiида шуд.

бесару садо дар муѕоиса бо вохуриіои расмќ ба оніо амният ва озодии бештари суханро кафолат медиіад.

Дар маріалаіои охирини маъракаи пешазинтихоботќ номзадіои мухолиф дар бораи іолатіои сершумори фишор, безобитасозќ, таідид ва монеа ба фаъолияти пешазинтихоботќ хабар доданд. МНИ САІА/ДИДІБ ин іодисаро дар шаіри Душанбе тасдиѕ мекунад, ки милиса фаъолони интихоботиро дастгир намуд ва яке аз оніо номзад ба маїлиси маіаллќ буд, ки плакати интихоботиро овезон мекард. МНИ САІА/ДИДІБ іолати дигареро низ тасдиѕ мекунад, ки милисаи Душанбе фаъолони интихоботиро іангоми овезон кардани вараѕаіои таблиѓотќ дастгир намуд. Милиса дар ноіияи Файзобод номзад ба маїлиси маіаллиро таідид ва боздошт намуд; сипас милиса ин боздоштро тасдиѕ кард. МНИ САІА/ДИДІБ іарчанд наметавонад тасдиѕ кунад, вале изіороти зиёде дар бораи тарсдиіќ ва аз їумла гузоришіои номзадіо ё хешони оніо дар бораи мактубіои таідидомез ва зангіои телефон, ё таідиди шахсон барои аз кор пеш кардан дар іолати тарафи мухолифро дастгирќ кардани оніо дарёфт намуд. Як шахси боэътимоди номзад шикоят кард, ки номзади дигар ўро дар іавлиаш дар минтаѕаи Суѓд лату кўб кард.[18]

Сарфи назар аз кўшишіои КМИР ва созмоніои ѓайриіукуматќ барои густариши огоіии їамъиятќ ва їалби їомеа, дониш ва таваїїуіи мардум хеле маідуд буд. Чунин ба назар мерасид, ки аксарияти аіолќ хоіиш надоранд бар зидди низоми сиёсии мавїуда гап зананд ё онро инкор намоянд. Ин тамоюл іамроі бо дараїаи пасти їалби їамъият ба їараёни демократќ имтиёзи чашмрас ба мансабдорон фароіам сохт.

Дар муѕоиса бо интихоботіои гузашта маъракаи пешазинтихоботќ ором гузашт ва пешравиіои чашмрас дар он дида шуд. Таніои іолати їиддќ дар маъракаи пешазинтихоботќ таркиши сахти бомба дар назди Вазорати іолатіои фавѕулодда рўзи 31 январ буд, ки як нафар кушта ва якчанд нафар захмќ шуд. Іарчанд эітимолан ин таркиш алоѕаи мустаѕим бо интихобот надошт, вале он вазъиятро шиддатнок кард ва фазои ороми интихоботро вайрон намуд.

[18] Ба МНИ нусхаи шикоят фиристода шуда буд, вале МНИ натавонист онро мавриди санїиш ѕарор диіад.

VIII. ВОСИТАІОИ АХБОРИ ОММА[19]

A. ТАВСИФИ УМУМЌ

Телевизиони давлатии Тоїикистон ягона телевизиони саросарќ дар кишвар аст, ки барномаіои хабарии дар їуміурќ таіияшударо пахш мекунад. Мутобиѕи гузоришіо он маъмултарин воситаи хабарќ дар Тоїикистон аст. Радиои давлатќ іам дар саросари кишвар пахш мешавад. Баъзе истгоііои телевизион ва радиои маіаллќ низ барномаіои хабариро таіия ва пахш мекунанд. Каналіои Русия низ ба мардум дастрасанд, вале дар бораи Тоїикистон иттилооти кам пахш мекунанд. Норасоии барѕ дар манотиѕи деіот дастрасии мардумро ба ахбор маідуд месозанд.

Мутобиѕи маълумоти Вазорати Фаріанг таѕрибан 300 расонаи чопќ дар Тоїикистон ба ѕайд гирифта шудааст. Рўзномаіои іаррўза вуїуд надоранд. Ду рўзномаи давлатќ "Садои Мардум" ва "Їуміурият" іадди аксар дар як іафта се маротиба ва аксари рўзномаіои ђайридавлатќ як бор дар іафта чоп мешаванд.
Ѕонуни интихобот фаѕат чорчўби маідуди ѕонуниро барои пешбурди маъракаи пешазинтихоботќ дар ВАО таъмин менамояд. Он шароити баробарро барои дастрасии номзадіо ва іизбіои сиёсќ ба ВАО кафолат медиіад (Моддаи 39). КМИР вазифадор аст, ки шароити баробари маъракаи пешазинтихоботиро барои іамаи номзадіо таъмин намояд (Моддаи 12). Ѕонуни интихобот ба номзадіо ва іизбіо іуѕуѕи бепул истифода бурдан аз ваѕти эфир дар расонаіои электронии давлатиро (50 ва 30 даѕиѕа мутобиѕан) медиіад, вале муѕаррар намекунад, ки он чќ гуна амалќ мешавад. Ѕарори КМИР[20] ба номзадіо ва іизбіо іуѕуѕи ройгон чоп кардани маводи худро дар матбуоти давлатии чопќ таъмин менамояд. Кумитаи давлатии радио ва телевизион литсензия содир ва расонаіои электрониро назорат менамояд, вале дар мавриди пахши маводи интихоботќ ба КМИР итоат менамояд.

Дар маїмўъ, фарогирии маъракаи пешазинтихоботќ іам дар расонаіои давлатќ ва іам дар расонаіои хабарќ кам буд. Барномаіои хабарќ иттилооти бениіоят маідуд дар бораи іизбіои сиёсќ ё номзадіо доданд. Ба таври умум, гузоришіо ва

[19] Аз 28 январ то 27 феврал МНИ таілили сифатќ ва шумориви телевизион ва се рўзномаи давлатќ ("Їуміурият", "Народная газета" ва "Садои мардум"), рўзномаіои хусусиро ("Азия-Плюс", "Бизнес и Политика", "Тоїикистон" ва "Вечернќй Душанбе»)-ро анїом дод. Назорати телевизион ба барномаіои хабарќ ва сиёсќ ва назорати рўзномаіо ба матолиби интихоботќ равона шуда буд. МНИ дар бораи іаїми ваѕт ё ваѕти їудошуда барои номзадіо, іизбіо ва дигар бозигарони интихобот омор таіия намуд ва ба тарзи пахши барномаіо баіо дод. МНИ іамчунин тарзи пахши телевизионіои давлатии минтаѕавќ дар Хуїанд, Кўлоб ва Ѕурђонтеппа ва низ телевизионіои хусусии маіаллќ дар Душанбе (ТВ Сомониён ва ТВ Пойтахт), Ѕурђонтеппа КТВ 5) ва Хуїандро (ТВ СМ-1) аз 5 то 27 феврал таілил кард.

[20] Ѕарори 279, ѕабулшуда дар 27 декабри 2004.

maѕолаіои таілилќ ва танѕидќ мавїуд набуданд. Дебатіо ва барномаіои баісу мубоіиса дар расонаіои давлатќ вуїуд надоштанд. Іамон тавр ки бисёре аз іамсўібатони МНИ САІА/ДИДІБ гузориш доданд, пахши асосан табиќ ё мусбати бозигарони сиёсќ нишон медиіад, ки худсензуракунќ аксари ваѕтіо истифода мешуд. Ин тамоюл бо муѕаррароти ташвишовари ѕонуни интихобот таѕвият ёфт (Моддаи 39), ки дар он гуфта мешавад: “Воситаіои ахбори омма, ки дар маъракаіои пешазинтихоботќ иштирок менамоянд, іаѕ надоранд ба нашри ахборе, ки шаъну шараф ва обрўву эътибори кории номзадро паст мезананд, роі диіанд”. Іамаи ин омиліо ба чунин дараїаи пасти фарогирии интихобот таъсир карданд ва дар бораи іизбіои сиёсќ ва номзадіо дар ВАО маълумоти кам чоп шуд.

B. РАСОНАІОИ ЭЛЕКТРОНЌ

Іамаи шаш іизби сиёсќ 30-даѕиѕа ваѕти ройгони худро дар телевизиони давлатќ дар охирин іафтаи маъракаи пешазинтихоботќ истифода карданд. Ба таври умум, номзадіо аз іавзаіои якмандатќ имконияти истифода аз ваѕти эфирро ба муддати 15 даѕиѕа бо интихоби худ аз телевезион ё радио доштанд, іарчанд аз се як іиссаи оніо аз ин ваѕт истифода карданд. Ба іар іол, ІД, ІСД ва ІНИ даъво карданд, ки саіми мавїи эфири оніо аз тарафи телевизиони давлатќ сензура ё таЃйир дода шуд. МНИ САІА/ДИДІБ тасдиѕ мекунад, ки ин іолат дар мавриди презентатсияи ІД ва як номзади ІНИ аз іавзаи якмандатќ сурат гирифта буд.[21]

Іамчун пешрафти мусбат, телевизиони давлатќ іаїми зиёди ваѕти барномаіои хабариро ба КМИР ва дигар комиссияіои интихоботќ барои фаімонидани їараёни интихобот ихтисос доданд. Ѓайр аз ин, телевизиони давлатќ барномаи махсуси интихоботиро бо номи “Микрофони озод” пахш кард ва ба интихобкунандагон имконият дод, ки аѕидаи сиёсии худро изіор намоянд. Ин барнома, ду іафта пеш аз интихобот іар рўз пахш мешуд ва дар минтаѕаіои гуногуни Тоїикистон филмбардорќ мегардид. Аз тарафи дигар, барномаіои хабарии телевизиони давлатќ ва дигар барномаіои вобаста ба мавзўъіои рўзмарра муносибати хеле маідуд ба номзадіо ва іизбіои сиёсќ доштанд, фаѕат їамъан 25 даѕиѕа дар моіи пеш аз интихобот ба мавзўи интихобот бахшида шуда буд. Дар бораи ІХД ва ІК бештар барнома пахш мешуд.

Дар іоле ки каналіои телевизиони давлатии шаіріои Хуїанд ва ЅурЃонтеппа дар бораи фаъолиятіои іизбіои сиёсќ таѕрибан іеї маълумоте намедоданд, телевизиони давлатии шаіри Кўлоб 20 дарсади барномаіои хабарии худро ба ІХД бахшида, амалан ба іизбіои дигар ваѕт їудо накард. Телевизиони давлатии

[21] МНИ вобаста ба ин іолатіо аз намояндаи телевизиони давлатќ ва ба таври алоіида аз Кумитаи давлатии радио ва телевизион тасдиѕнома гирифт.

Хуїанд ба намояндагони шаш іизби сиёсќ барои муаррифии барномаи худ дар интихобот ваѕт їудо кард. Ба іар іол, ба іизбіо ваѕти баробар дода нашуд; ІХД ду баробар аз іизбіои дигар зиёдтар ваѕт гирифт. ІСД ва ІД ба МНИ САІА/ДИДІБ шикоят карданд, ки муаррифии оніо бе иїозати оніо кўтоі ва таірир шуда буд; вале ин вайронкориіо санїида нашуданд.

Каналіои хусусии минтаѕавќ монанди КТВ 5 дар Ѕурѓонтеппа, ТВ СМ-1 дар Хуїанд ва ТВ Пойтахт фаѕат маълумоти маідуд дар бораи іизбіои сиёсќ ё фаъолиятіои интихоботќ пахш карданд. Телевизиони хусусии ТВ Сомониён дар Душанбе бештар маълумот пахш кард.

Таблиѓи сиёсии пардохтшаванда иїозат дода шуда буд, вале ба тbabri васеъ истифода намешуд. ІХД ва ІНИ баъзе таблиѓіои пардохтшударо дар расонаіои давлатќ ва хусусќ їой доданд. Кумитаи давлатии радио ва телевизион пахши таблиѓи бопардохти ІД-ро аз телевизиони давлатќ инкор кард, шояд ин ба хотири он буд, ки акси раиси іизб, їаноби Искандаров дар он тасвир шуда буд. ІСД іамчунин шикоят кард, ки ТВ-и давлатќ пахши таблиѓнавори онро инкор кард, зеро дар он Раїаби Мирзо сардабири рўзномаи Рўзи Нав іамчун номзади ІСД тасвир шуда буд.
Мувофиѕатнома миёни 11 телевизион ва як канали радио дар вилояти Суѓд (имзошуда дар 15 январ) маблаѓи умумии ваѕти пардохтиро барои іизбіои сиёсќ маідуд кард.

Телевизиони хусусии Мавїи озод дар ноіия Восеъ кўшиш кард, ки байни намояндагони іизбіои сиёсќ дар Іавзаи 37 мубоіиса баргузор намояд. Ба іар іол, раиси іавзаи мазкур ба ин мубоіиса халал расонид ва исрор кард, ки мубоіиса набояд іамчун барномаи хабарќ пахш шавад, балки іамчун барномаи пардохтќ бошад. Дар натиїа мубоіиса бекор карда шуд.

Як іафта пеш аз интихобот студияи телевизиони хусусќ дар Суѓд ТВ Гули бодом, ки ба номзади худпешбар Юсуф Аімадов тааллуѕ дошт, бо ѕарори Кумитаи давлатии радио ва телевизион аз пахш боздошта шуд. Кумитаи давлатии радио ва телевизион изіор намуд, ки ин студия дар пахши барномаіо беѓараз набуд. Їаноби Аімадов иброз кард, ки басташавии студия ин дахолати іукумат ба маъракаи пешазинтихоботќ буд. Боиси тааїїуб он аст, ки канали дигар ТВ "Анис", ки як муддати кўтоі пеш аз баста шудани ТВ "Гули бодом" ба пахши барномаіо оѓоз карда буд, маводи іамаи номзадіоро ба истиснои Аімадов пахш кард. Телевизиони "Анис" пас аз рўзи интихобот ба пахши барномаіо хотима дод.

Омўзонидани тарзи овоздиіќ ба овоздиіандагон ва таблиѓоти "іама ба овоздиіќ" іам дар расонаіои давлатќ ва іам дар хусусќ сурат гирифт. Наворіои кўтоіи

таблиѓотќ аз їониби созмоніои гуногуни шаірвандќ ва іам давлатќ дастгирќ ёфтанд. Дар як іолат, дар як навори таблиѓотии кўтоі аз тариѕи телевизиони давлатќ, чќ гуна пур кардани бюлетен ба фоидаи ІХД нишон дода шуд.

C. Расонаіои чопќ

Фаѕат наздики 25 дарсади номзадіо имконияти чопи ройгони муаррифии интихоботќ дар рўзномаи давлатиро истифода бурданд ва аксарияти оніо дар рўзномаи "Садои Мардум" чоп карда шуданд. Ба истиснои ин, рўзномаіои давлатии "Їуміурият" ва "Садои Мардум» таѕрибан іеї маълумоте дар бораи іизбіои исёсќ ва номзадіо пахш накарданд. Аз рўзномаіои давлатќ фаѕат "Народная газета" баъзе маълумот (таѕрибан 13 дарсади мазмуни он) дар бораи муаррифии іизбіои сиёсќ ба иловаи іаїми ройгони матн нашр карданд.

Дар муѕоиса бо дигар рўзномаіои назоратшаванда рўзномаи хусусии "Азия-Плюс" то андозае маълумоти гуногунро дар бораи фаъолиятіои іамаи іизбіои сиёсќ нашр кард. "Азия-Плюс" ба раѕибони іамон як іавза имкон дод, ки дар бораи барнома ва оиннномаи худ аз тариѕи саволу їавоб маълумот диіанд. Вай дар бораи ІХД (37 дарсад) ва ІСД (15 дарсад) маълумот нашр кард. Тарзи тасвири іизбіо асосан мусбат буд. Дигар рўзномаіои ѓайридавлатќ монанди "Вечерный Душанбе», «Бизнес и политика» ва "Тоїикистон" дар бораи іизбіои сиёсќ баъзе маѕолаіо чоп карданд, ки ІХД дар байни оніо афзалият дошт.

Рўзномаіои хусусии "Нерўи сухан", "Одаму олам", "Рўзи нав" ва "Адолат" имкон надоштанд, ки пеш аз интихобот чоп шаванд, зеро іам матбааіои давлатќ ва іам хусусќ дар Тоїикистон оніоро чоп накарданд ва кўшиши дар хориї чоп кардан ва овардани нусхаіо ба дохил низ аз тарафи маѕомот боздошта шуд. Баста шудани ин рўзномаіо ва аз тарафи маѕомот ба ѕайд гирифта нашудани рўзномаіои нав ба дастрасии аѕидаіои гуногун таъсири їиддии манфќ расониданд. Маълум аст, ки иѕдоміои муназзами іукумат бар зидди расонаіои мустаѕил бо їараёни интихоботи демократќ мутобиѕ набуд.

Пас аз интихобот ду рўзномаи давлатќ "Садои Мардум" ва "Їуміурият" чопи "Изіороти арзёбиіо ва хулосаіои пешакии МНИ САІА/ДИДІБ"-ро іатто бо пардохти маблаѓ чоп накарданд.

IX. ШИКОЯТІО ВА АРЗІО

Шикоятіо вобаста ба масъалаіои интихобот аз їониби номзадіо, іизбіо, интихобкунандагон, шахсони боэътимод ё нозирон бояд ба судіои дараїаи аввал

ё комиссияіои интихоботќ сурат гиранд. Ѕaроріо дар барои шикоятіо бояд ки ба комиссияи интихоботии болоќ ё Суди Олќ супорида шаванд.

Дар рўзи интихобот КМИР 63 шикояти хаттќ гирифт. Аз оніо 23 шикоят ба ѕайдгирии номзадіо дахл доштанд; фаѕат се шикоят ба фоидаи шикоятгарон іал карда шуданд. 21 шикояти дигарро КМИР ба дигар маѕомоти давлатќ фиристод[22] ва 19 шикоят ба интихоботіои маіаллќ дахл доштанд ва ба комиссияіои дахлдор ирсол гаштанд. Бо вуїуди дархостіои сершумори расмќ, то чор рўз пеш аз интихобот ба МНИ САІА/ДИДІБ барои дастрасќ ба іар гуна шикоятіо иїозат дода нашуд ва таніо баъд аз он ба таври интихобќ дастрасќ ба 21 шикоят иїозат дода шуд ва ба боѕимондаи шикоятіо иїозат дода нашуд, ки ин амал муѕолифи ѕонуни интихобот буд.[23]

То андозае, ки МНИ САІА/ДИДІБ тавонист муайян намояд, КМИР фаѕат ба се шикоят ѕарори дахлдор ва расмќ баровард; ба боѕимондаи шикоятіо бо мактуб їавоб дода шуд. Муовини раиси КМИР ва іуѕуѕшиноси он дар робита бо ѕароріои бароварда ё мактубіои КМИР вобаста ба іолатіои гуногун иброз доштанд, ки ѕонуни интихобот аз КМИР талаб намекунад, ки ѕарор барорад ва таніо дар іолати инкор кардани иѕдоміои комиссияіои дараїаи поёнќ ѕарори іатмќ мебарорад. Чунин тафсир хилофи ѕонуни интихобот аст.[24] Истифодаи тартибот дар шакли гуногун сабаби фарѕиятіои чашмрас шуд, зеро Суди Олќ ѕарор кард, ки он фаѕат ѕароріои расмии КМИР, на шикоятіои бо мактуб їавобдодашударо баррасќ мекунад. Дар натиїа ѕариб іамаи шикоятіо ба КМИР инкор карда шуданд ва аз имкони минбаъдаи баррасии ѕонунќ маірум монданд.

КМИР гурўіи кориеро барои баррасии шикоятіо ва арзіо ташкил намуд. Ин гурўі іеї гоі маїлиси їамъиятќ баргузор накард, іарчанд мутобиѕи ѕонуни интихобот КМИР бояд ѕароріои худро дар маїлис бо иштироки аіли їомеа ѕабул намояд (Моддаи 19). Ин іолатіо чунин нигарониро эїод кард, ки ѕароріои КМИР дар мавриди шикоятіо ба таври худсарона ѕабул шудаанд.

Аксарияти шикоятіо ва арзіои супоридашуда ба Суди Олќ дар натиїа ба судіои поёнќ фиристода шуданд ё Суди Олќ эълон намуд, ки даъвогар дигар даъво надорад. Нусхаи шикоятіо ба МНИ САІА/ДИДІБ дастрас нашуданд, іарчанд Суди Олќ нусхаи ѕароріои худро вогузор намуд. Ду шикояти ирсолшуда ба Суди Олќ аз їониби аъзо ё раисони КІИ бар зидди КМИР буд; іар ду іам инкор карда

22 Аксарияти оніо ба идораи прокуратура фиристода шуда буданд.

23 Моддаи 8 ба таври махсус ба нозирони байналмилалќ іуѕуѕ медиіад, то "бо натиїаи баррасии шикоятіо (аризаіо) ва эродіо вобаста ба вайрон кардани ѕонунгузории интихобот шинос шаванд."

24 Дар Моддаи 12-и ѕонуни интихобот зимни номбар кардани ваколатіои КМИР омадааст: "аризаю шикоятіоро аз хусуси ѕарору амали комиссияіои интихобот муіокима менамояд ва аз рўи оніо ѕароріо ѕабул мекунад".

шуд, яке ба хотири он ки ѕарори расмќ аз їониби КМИР вуїуд надошт ва дигар он ки дар ѕонуни интихобот зикр нашудааст, ки аъзои комиссияіои интихоботќ іаѕ доранд бар зидди ѕароріои КМИР ба суд муроїиа кунанд. Дар як іолат номзад дар бораи иѕдоми ђайриѕонунии КМИР ба Суди Олќ шикоят кард ва Суди Олќ аризаи ўро инкор намуда, изіор дошт, ки номзад бояд аввал ба суди поёнтар муроїиа намояд, іарчанд дар ѕонуни интихобот махсус зикр шудааст, ки мумкин аст аз болои ѕарори КМИР ба Суди Олќ шикоят кард (Моддаи 20).[25]

То андозае, ки ба МНИ САІА/ДИДІБ маълум шуд, нисбат ба іеї кадом аз арзу шикоятіои мустаѕиман ё тавассути КМИР ба идораи прокуратура фиристодашуда, парвандаи иттиіом кушода нашуд. Миссия ками кам аз шаш шикояти воридшуда ба идораи прокуратура ва ду їавоби расмќ хабар дошт, ки дар іар ду іолат айбдоркунќ инкор шуд. Таѕозои расмии МНИ САІА/ДИДІБ барои мулоѕот бо прокуратура ѕонеъ карда нашуд.[26]
Ба таври умум, їараёни пешниіод ва баррасии шикоятіо мувофиѕ набуд ва воситаіои таъсирбахши баррасќ низ таъмин нашуд.

X. ИШТИРОКИ ЗАНОН

Мутобиѕи конститутсия ва ѕонуніои Тоїикистон занон іам іамон іуѕуѕіоеро доранд, ки мардон доранд. Монеи расмии ѕонунќ барои иштироки занон дар интихобот вуїуд надошт. Іукумат як силсила ѕадаміоро барои васеъ кардани иштироки сиёсии занон аз їумла ѕонуни нав дар бораи “Кафолатіои давлат вобаста ба іуѕуѕіои баробар барои мардон ва занон ва имкониятіои баробар дар истифодаи ин іуѕуѕіо” бардоштааст, ки іузури іар ду їинсро дар рўйхати іизбќ ва узвият дар комиссияіои интихоботќ ташвиѕ менамояд. Ба іар іол, ѕонун дар миёнаи феврали 2005 ѕабул шуд ва истифодаи он дар интихоботи 2005 хеле зуд аст.

Іарчанд занон як ѕатор маѕоміои їиддиро дар іукумат доранд, оніо ба таври умум дар зери таъсири сиёсати Тоїикистон ѕарор доранд. Дар айни замон ягон зан роібари іизби сиёсќ нест ва таніо чанд зан дар маѕоми болоии іизбіо мебошанд.

Аз 195 номзад 32 нафар зан буданд. Іамаи 6 іизби сиёсќ дар рўйхати іизбии худ занонро їой дода буданд, іарчанд ба таври умум интизор мерафт, ки оніо дар маѕомоти бисёр паст интихоб шаванд. ІХД ва ІСД дар байн 3 номи аввали рўйхати худ ном занонро гузошта буданд ва дар рўйхати ІХД дар саросари

[25] Шикоят аз їониби Файзинисо Воіидова аз ІСД сурат гирифта буд. Дар банди мутобиѕи Моддаи 20 гуфта мешавад: “Аз хусуси ѕароріои КМИР ба Суди Олии Їуміурии Тоїикистон дар давоми даі рўзи баъд аз ѕабул шудани ѕарор шикоят кардан мумкин аст.”

[26] Мактуби МНИ САІА/ДИДІБ ба Вазорати коріои хориїќ, дар таърихи 14 феврали 2005.

рўйхат нони занон їой дода шуда буд. Чаіор зан аз іавзаи якмандатќ интихоб шуданд. Дар маїмўъ 11 зан дар маріилаи якуми интихобот интихоб шуданд, ки 17 дарсади палатаи поёниро муаррифќ мекард.

Теъдоди нисбатан ками занони фаъол дар сиёсат маъмулан ба сабаби омезиши меъёріои анъавнавќ, фаріангќ ва шароити заифи иsтисодќ маънидод мешавад, ки даромадани бисёр занонро ба сиёсат душвор месозад. Іаїми зиёди гарави баsайдирќ монеаи махсус барои занон эїод кард. Табsи анъана, марди сардори хонавода іамеша іамчун шахси боэътимод ба їои зан ва дигар аъзои хонавода овоз медод.

Ду узви КМИР ва сухангўи он зан мебошанд. Се раиси КІИ аз 41 КІИ зан буданд. Дар 13 дарсади участкаіои интихоботии назораткардаи МНИ САІА/ДИДІБ раисони КУИ зан буданд.

XI. ИШТИРОКИ АSАЛИЯТІО

Тоїикистон якчанд аsалияти миллќ дорад ва ўзбекіо аsалияти аз іама бештар мебошанд ва таsрибан 25 дарсади аіолиро ташкил медиіанд. Дискриминатсия бар зидди ўзбекіо ё аsалиятіои дигар вуїуд надошт ва низ муонеаіои расмќ дар роіи иштироки пурраи оніо дар їараёни интихобот мавїуд набуд. Дар айни іол аъзои аsалиятіои миллќ зоіиран ба таври фаъол іамчун номзад їалб нашуда буданд. Іизбіои сиёсќ паёміое ба интихобкунандагони ўзбек надоштанд. Бюлетеніо ба забоніои ўзбекќ, тоїикќ ва низ русќ чоп шуда буданд.

XII. ОВОЗДИІЌ ВА ІИСОБИ ОВОЗІО

A. Овоздиіќ

Рўзи интихобот ором ва суліомез буд. Дар бораи іолати нооромќ гузориш нашудааст. Аксарияти участкаіои интихоботќ соати 6:00 кушода шуданд.

Нозирони МНИ САІА/ДИДІБ умуман гузориш доданд, ки овоздиіќ дар 80 дарсади участкаіои ташрифовардаи оніо мусбат сурат мегирифт. Ин аз он гувоіќ медиіад, ки аксарияти масъулони интихобот ўідадориіои худро мутобиsи sонун ва муsарраротиїро мекарданд ва дар баробари он ин чунин маънќ дошт, ки вайронкориіои зиёде сурат мегирифт ё тартибот дар теъдоди зиёди участкаіои назоратшуда (20 дарсад) бисёр бад иїро мешуданд. Аз нигоіи їуђрофќ овоздиіќ дар Бадахшони кўіистонќ бисёр мусбат ва дар вилоятіои Суђд ва Хатлон бисёр манфќ сурат гирифт.

Дар бахши зиёди участкаіои интихоботќ бюлетеніо ба таври лозимќ назорат нашуданд ва ё масъулони интихобот онро мутобиѕи талабот іисоб накарданд. Масалан, шумораи бюлетеніои аз тарафи участкаіои интихоботќ дарёфтшуда дар 66 дарсади участкаіои назоратшуда дар оћози овоздиіќ ба протокол ворид карда нашуданд. Дар баъзе участкаіои интихоботќ имзоіои мавїуд дар рўйхати интихобкунандагон дар муѕоиса бо шумораи бюлетеніои ба овоздиіандагон додашуда хеле кам буданд.[27] Дар баъзе участкаіои интихоботќ аз овоздиіандагон талаб карда намешуд, ки барои гирифтани бюлетен имзо гузоранд.[28] Дар 44 дарсади участкаіои назоратшуда нозирон мушоіида карданд, ки бюлетеніо бидуни нишон додани іуїїати шахсият ба овоздиіандагон дода шуданд. Беш аз 10 дарсади ѕутиіои овоздиіќ ба таври лозимќ муір зада нашуда буданд ё ин ки тамоман мўір надоштанд. Ин іолатіои назорати заиф боиси беэітиётќ нисбат ба тартибот шуданд ва роіро барои вайронкориіои їиддќ боз карданд ва кафолат ба дахолатнопазирии їараёни интихоботиро ћайримумкин сохтанд.

Мутобиѕи назорат ва гувоіии нозирон овоздиіќ ба їои дигарон іамчун амали ћайриѕонунќ дар іадди васеъ сурат гирифт ва ин вайронкории аз іама паіншуда буд. Масалан, нозирон зикр карданд, ки дар беш аз нисфи участкаіои назоратшуда дар рўйхати интихобкунандагон бо як даст ба їои чанд кас имзо монда шуда буд. Дар 64 участкаи интихоботќ нозирон беш аз 100 имзои бо як дастмондашуда ва дар 12 маврид 500 имзои бо як даст мондашударо іисоб карданд.[29] Бадтарин іолатіо он буд, ки овоздиіќ ба їои дигарон шакли равшани ба таври ѕалбакќ пур кардани ѕутиіои овоздиіќ шуда буд.[30] Овоздиіии шахсони боваринок ба їои дигарон шакли дигаре аз овоздиіќ ба їои дигарон буд, ки дар сеяки участкаіои интихоботии назоратшуда мушоіида шуд.

Дар баъзе ѕисматіои муайяни кишвар теъдоди шахсони дар овоздиіќ иштироккарда хеле баланд буд. Дар бисёр минтаѕаіо раѕами иштироки овоздиіандагон, ки аз тарафи комиссияіои участкавии интихобот гузориш шуда буданд, дар муѕоиса бо шумораи мушоіидакардаи нозирон ћайриэітимолќ баланд буд.[31] Як ѕатор участкаіои интихоботќ барваѕт баста шуданд ва гузориш доданд, ки ташрифи интихобкунандагон 100 дарсад буд.

27 Масалан дар КІИ 11/КУ 55 ва КІИ 14/КУ 12.

28 Масалан, дар КІИ 26/КУ 32 имзо талаб карда нашуд. Дар беш аз 400 бюлетени истифодашуда дар КІИ 14/КУ 12 ва КІИ 17/КУ 31 имзо вуїуд надошт.

29 Участкаіои интихоботие, ки беш аз 500 имзо бо іамон як іусни хат гузошта шуда буданд: КІИ 1/КУ 17 ва 22, КІИ 10/КУ 59, КІИ 11/КУ 56, КІИ 27/КУ 16 ва 35; КІИ 28/КУ20, 33 ва 34, КІИ 29/КУ 19 ва 33, КІИ 30/КУ 2.

30 Дар КІИ 2/КУ 16, КІИ 7/КУ 1, КІИ 9/КУ 1, КІИ 9/КУ 35 ва КІИ 31/КУ 2.

31 Дар раванди овоздиіќ муайн карда шуд, ки їараёни зудтарини овоздиіии як интихобкунанда 2 даѕиѕа ваѕт мегирад, дар 16 участкаи интихоботќ, іангоми дубора назорат кардан, комиссияіо иддао доштанд, ки дар ваѕти биноіои овоздиіиро тарк кардани нозирон ва іангоми зиёд шудани теъдоди интихобкунандагон, як нафар дар давоми 5 – 12 сония аз раванди овоздиіќ гузашт: КІИ 8/КУ 11, КІИ

Шахсони бесалоіият дар 30 дарсади участкаіои интихоботии назоратшуда іузур доштанд. Іузури афсарони либоси низомипўши милиса ва масъулони іукумати маіаллќ ва їамоатіо дар дохили биноіои овоздиіќ боиси ташвиш шуд, махсусан дар бисёр іолатіои мушоіидашуда оніо ба овоздиіандагон дастур медоданд, ки чќ гуна овоз диіанд.[32] Іамчунин нозирон гузориш доданд, ки нозирони іизбќ ђайриѕонунќ ба овоздиіандагон дар дохили іуїраіои овоздиіии якчанд участкаи интихоботќ кумак мекарданд ва таъсир мерасонданд.[33]

Нозирон гузориш доданд, ки баъзе биноіои овоздиіќ хеле хурд буданд ва теъдоди кофии іуїраіои овоздиіиро надоштанд, ки ба махфият кафолат диіанд. Дар баъзе іолатіо барои 2000 интихобкунанда фаѕат ду іуїраи овоздиіќ мавїуд буд; іеї як участкаи ташрифбурдаи нозирон аз чаіор іуїра зиёд надоштанд. Ин боиси овоздиіии кушод махсусан дар соатіои аввали овоздиіќ гардид.

Пешрафти мусбат он аст, ки нозирони іизбіои сиёсќ ё номзад дар аксарияти участкаіои интихоботии ташрифбурдашуда (89 дарсад) іузур доштанд ва метавонистанд бемамониат 93 дарсади оніоро назорат намоянд. МНИ САІА/ДИДІБ якчанд гузориши воѕеиро дар бораи тарсдиіии нозирони іизбіои сиёсќ дарёфт кард. Дар ин гузоришіо гуфта мешуд, ки ба дастрасии оніо дар участкаіои интихоботќ роі намедоданд, оніоро аз биноіои овоздиіќ пеш мекарданд ва дар назораташон монеа эїод мекарданд.[34] Баъзе іизбіои сиёсќ шикоят карданд, ки аккредитатсияи аъзои оніоро іамчун нозири участкаи интихоботќ дар саросари кишвар инкор карданд. МНИ САІА/ДИДІБ тасдиѕ мекунад, ки баъзе КІИ нозирони мухолифро ба таври лозимќ аккредитатсия накарданд.[35]

10/КУ 23 ва 30, КІИ 15/КУ 19, 20 ва 25, КІИ 23/КУ 1, 21 ва 23, КІИ 25/ КУ 9, 10, 14 ва 19, КІИ 33/КУ 116 ва 117 ва КІИ 34/КУ 49.

32 Кормандони милиса ё масъулони маіаллќ ба їараёни овоздиіќ дахолат карданд ва ё ба овоздиіандагон роінамоќ намуданд, мутобиѕи мушоіидаіои анїомшуда дар КІИ 1/КУ 28, КІИ 3 (якчанд КУ), КІИ 7/КУ 51, КІИ9/КУ 5, КІИ 13/КУ 28, КІИ 16/КУ 34, КІИ 27/КУ 9 КІИ 31/КУ 17 ва якчанд КУ дар минтаѕаи Кўлоб. Гузориш шуд, ки іузури милиса мушоіида мешуд дар КІИ 19/ КУ 18, КІИ 35/ КУ 9, КІИ 36/ КУ 5, КІИ 24/ КУ 12 ва шаіри Хоруђ. Мушоіида шуд, ки масъулони маіаллќ ба овоздиіандагон таідид мекарданд ё ба таври ђайриѕонунќ маъракаи пешазинтихоботќ мебурданд дар КІИ 3/КУ 22, КІИ 13/КУ 11, КІИ 29/КУ 40, якчанд участка дар КІИ 31, дар КІИ 34/КУ 16 ва КІИ 36/КУ 1 ва 11.

33 КІИ 7/КУ 7, КІИ 13/ КУ 1, КІИ 20/КУ 11, КІИ 29/ КУ 51, КІИ 32/КУ 12, КІИ 37/КУ 9 ва КІИ 40/ КУ 12. Дар іар кадоми ин іолатіо шахсе, ки ђайриѕонунќ ба овоздиіандагон таъсир расонид, нозири маіаллќ ё шахси боэътимоди ІХД буд.

34 КІИ 3/КУ 8, КІИ 32/КУ 30, КІИ 9/КУ 37, КІИ 13/КУ 25, 28 ва 36, КІИ 14/КУ 25 ва 26 КІИ 17/КУ 22, КІИ 25 (якчанд КУ), КІИ 40/КУ 12, КІИ 41/КУ 3 ва КІИ 16/КУ 34.

35 КІИ-іои 4, 12, 16, 18 ва 37.

B. ІИСОБИ ОВОЗІО

Їараёни іисоби овозіо дар бисёре аз участкаіои интихоботќ ташвишіои їиддиро ба миён овард анд; нозирон 54 дарсади участкаіои ташрифбурдашударо “бад” ё “бисёр бад” арзёбќ карданд. Тартиботи лозимии іисоб барои кафолати дахолтанопазирии їараёни овоздиіќ ба таври умум риоят нашуд ва бисёр КУИ (48 дарсад) дониши бисёр паст дар бораи чќ гуна пур кардани протоколи натиїаіо доштанд. Масалан, дар 32 дарсади участкаіои интихоботии назоратшуда бюлетеніои истифоданашуда беэътибор сохта нашуданд, іамон тавр ки ѕонун талаб мекунад (Моддаи 46). Маълумоти асосќ ба монанди теъдоди бюлетеніои истифоданашуда ва шумораи умумии бюлетеніои іар шакли бюлетеніои ѕутиіои овоздиіќ муайян карда нашуданд ва таѕрибан дар сеяки іисобіои назоратшуда эълон нашуданд, ки боз іам вайрон кардани талаботи ѕонунќ мебошад. Бисёр КУИ ѕодир набуданд, ки ба таври дуруст бюлетеніои буридашуда (беэътибор)-ро аз бюлетеніои ѕонунќ “бар зидди іама” овоз додашударо фарѕ кунанд. Дар 34 дарсади іисобіои назоратшуда эътибornокии бюлетеніо муайян карда нашуданд ва аз амаліои беинсофќ ва ѕаллобќ гувоіќ медоданд.

Масъалаи махсусан їиддќ ин истифодаи ѕалам ба їои ручка барои пур кардани протоколи натиїаіо буд, іарчанд КМИР комиссияіои участкавии интихоботро роіинамоќ ва омўзиш дод, ки протоколіо бояд таніо бо ручка пур карда шаванд. Дар 12 дарсади іисобіои назоратшуда КУИ протоколи натиїаіоро бо ѕалам пур карданд[36] ва чунин имкониятро фароіам сохтанд, ки натиїаіо дар маріилаи охирин мумкин аст иваз карда шаванд. Чизи боз іам їиддитар он аст, ки як ѕатор протоколіои имзокардаи КУИ як ѕисмати натиїаіо холќ монда шуда буд.[37] Дар баъзе іолатіо іар ду шакли бланк іам нусхаи холии имзошуда ва іам нусхаи мукаммали натиїаіо ба КІИ супорида шуданд.[38]

Гузоришіо дар бораи фишороварќ дар ваѕти овоздиіќ афзоиш ёфтанд ва дар якчанд іолат нозирони миллќ махсусан аз ІНИ пас аз хатми овоздиіќ аз участка хориї карда шуданд.[39] Дар чанд іолат ба нозирони МНИ САІА/ДИДІБ іангоми назорат монеа эїод карданд.[40] Шахсони бесалоіият дар 40 дарсади їараёни іисоби

[36] Тибѕи мушоіидаіо протоколіо дар беш аз нисфи участкаіои интихоботќ дар КІИ 17, КІИ 28/КУ 24 ва 26, ва КІИ 31/КУ 50 бо ѕалам пур карда шуда буданд.

[37] Протоколіои холќ, вале имзошуда мушоіида шуданд дар КІИ 13/КУ 49, КІИ 31/КУ 12, КІИ 39/КУ 40, КІИ 41/КУ 3 ва іамчун амали умумќ дар участкаіои интихоботии минтаѕаи Кўлоб.

[38] Мушоіида шуд дар КІИ 3 ва 4.

[39] Намояндагони ІНИ хориї карда шуданд дар КІИ 13/КУ 25, 28 ва 36, КІИ 14/КУ 25 ва 26, КІИ 17/22, ва КІИ 37/КУ 9.

[40] Ба шумули КІИ 5/КУ 19, нозирони МНИ іисоби огоіонаи нодурустро мушоіида карданд, іамчунин дар КІИ 26/КУ 3 ва КІИ 37/16.

назоратшуда назорат мекарданд ва дар сеяки ин іолатіои оніо ба їараёни овоздиіќ дахолат карданд.[41]

Бар хилофи кафолатіо аз їониби КМИР беш аз 80 дарсади КУИ-и назоратшуда нусхаи расмии протоколіои іисобро ба нозирони МНИ САІА/ДИДІБ надоданд.[42] Ѓайр аз ин, 85 дарсади КУИ-и назоратшуда нусхаи расмии протоколіоро ба нозирони маіаллии іозир дар іисобкунќ надоданд. Баъзе КІИ мустаѕиман додани протоколіои іисобро ба нозирони миллќ ва байналмилалќ манъ карданд.[43] Дар 75 дарсади участкаіои интихоботии ташрифбурдашуда КУИ нусхаи протоколро мутобиѕи таѕозои ѕонун барои їамъият овезон накарданд.[44] Раиси КІИ 6 ба іамаи КУИ дастур дод, ки тамоман протоколи натиїаіоро овезон накунанд.

Мутобиѕи арзёбии нозирон вайронкориіои їиддии тартибот іангоми іисоби овоз дар 28 дарсади участкаіои интихоботии мавриди назорат сурат гирифтанд. Нозирон изіор карданд, ки дар натиїаи ин ва риояти умумии бади тартибот дар 45 дарсади участкаіои интихоботќ зимни назорати іисобкунќ эътимод паст ё хеле паст буд.

C. ЇАДВАЛБАНДИИ НАТИЇАІО

Нозирони МНИ САІА/ДИДІБ дар 28 КІИ аз 41 КІИ барои назорати ѕисме аз їадвалбандии натиїаіо іузур доштанд. Іарчанд нозирон ба биноіои КІИ дастрасќ доштанд, вале баъзе КІИ дар кори нозирон мамоніат карданд ё дастрасии пурра ба іуїїатіоро надоданд.[45]

Дар нисфи аз КІИ-и ташрифбурдашуда протоколіо дар биноіои КІИ пур карда ё таѓйир дода шуданд,[46] ки ин вайронкории їиддии тартибот ва ѕонуни интихобот мебошад ва мутобиѕи ѕонун протоколіо бояд дар участкаіои интихоботќ пур карда шаванд. Дар баъзе іолатіо таѓйиротіо асосан кўшиш барои мувофиѕ

41 Дар КІИ 11/КУ 75 раиси ноіия їараёни іисобкуниро роібарќ мекард ва ба раиси КУИ дикта мекард, ки кадом раѕамро дар протоколи іисоб нависад.

42 Инкор барои таъмини нусхаіои расмии протоколіо ба ба нозирони МНИ сурат гирифт дар КІИ 2/КУ 33; КІИ 3/КУ 8; КІИ 6/КУ 9, 70; КІИ 7/КУ 8; КІИ 8/КУ 118; КІИ 10/КУ 43; КІИ 11/КУ 9, 20; КІИ 12/КУ 5, 41; КІИ 13/КУ 28, 49; КІИ 19/КУ 7, 13; КІИ 20/КУ 73; КІИ 23/КУ 7; КІИ 24/9; КІИ 26/КУ 3; КІИ 27/КУ 9; КІИ 8/КУ 1; КІИ 29/КУ 16, 53; КІИ 30/КУ 123; КІИ 31/КУ 1, 41; КІИ 35/КУ 3; КІИ 37/КУ 14; КІИ 38/КУ 1; КІИ 39/ КУ 40; КІИ 41/КУ 3, 8.

43 КІИ 3, 4, 13, 19 ва 20.

44 Протоколи натиїаіо барои намоиш овехта нашуда буданд дар КІИ 1/КУ 4, 6; КІИ 2/КУ 2; КІИ 3/КУ 8; КІИ 4/КУ 50, 51; КІИ 5/КУ 8, 13; КІИ 6/КУ 70; КІИ 8/КУ 118; КІИ 11/КУ 20, 75; КІИ 12/КУ 5, 41; КІИ13/КУ 28, 49; КІИ 14/ КУ 11; КІИ 15/ КУ 3; КІИ 19/КУ 3; КІИ 20/КУ 73; КІИ23/КУ 7; КІИ 24/КУ 9; КІИ 29/КУ 16; КІИ 31/КУ 1, 2, 9, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 25, 31; КІИ 33/КУ 1, 2, 3, 4, 7, 9, 11, 27, 30, 31 32, 50; КІИ 35/КУ 3; КІИ 39/КУ 40; КІИ 41/3, 8.

45 КІИ 1, 3, 4, 9, 12, 29, 31 ва 36.

46 Аз тарафи нозирони МНИ мушоіида шуд дар КІИ 1, 3, 4, 5, 11, 13, 17, 28, 29, 31, 33, 36, ва 39.

сохтани расаміо будааст ва он іам ба таври дуруст сурат нагирифтааст.[47] Дар іолатіои дигар таћйирот барои ѕалбакќ кардани протокол ворид карда шуда буданд.[48] Ба таври умум, протоколіои зиёде дар КІИ пур карда ё таћйир дода шуданд, ки шубіаи їиддќ дар дахолатнопазирии їадвалбандии натиїаіо эїод менамояд.
Вайронкории дигари ѕонун, ки дар дахолатнопазирии їараёни овоздиіќ шубіа зоіир месозад ин фиристодани баъзе натиїаіои КУИ ба маѕомоти іукуматќ пеш аз ирсоли он ба КІИ буд.[49]

Нозирон эътимоди паст ё бисёр пастро нисбат ба їараёни їадвалбандќ (їамъбаст) дар 57 дарсади КІИ-и назоратшуда изіор намуданд.

XIII. ЭЪЛОНИ НАТИЇАІО

КМИР натиїаіои пешакиро дар конфронси матбуоти рўзи 28 феврал эълон намуд. Ин бар асоси ѓасозои ѕонун дар мавриди эълон кардани натиїаіо дар тўли 24 соат сурат гирифт.

Рўзи 29 феврал КМИР маълумоти бештарро таъмин намуда, эълон дошт, ки иштироки интихобкунандагон 92.6 дарсад буд. Мутобиѕи рўйхати іизбќ ІХД 74.9 дарсади овозіо, ІК 13.6 дарсад ва ІНИ 8.9 дарсади овозіо ва мутобиѕан 17,3 ва 2-тои їойро дар парламент соіиб шуданд. Се іизби дигар монеаи 5 дарсадиро гузашта натавонистанд. Дар іавзаіои якмандатќ номзадіои ІХД 32 їой, як номзади ІК 1 їой ва 5 номзади худпешбар интихоб шуданд. Дар 3 іавзаи дигар (Іавзаи 7, Іисор; Іавзаи 17, Ашт; іавзаи 18, Масчоі) интихоботи такрорќ дар рўзи 13 март муайян гардид.

4 март КМИР нусхаи натиїаіои пешакиро мутобиѕи таѕсимоти КІИ ба МНИ САІА/ДИДІБ вогузор намуд. Бо вуїуди ваъдаіои такрорќ аз їониби раиси КМИР, КМИР натиїаіои пешакии участкаіои интихоботиро надод. Ин ба таври їиддќ шаффофияти їадвалбандии натиїаіоро баріам мезанад.

[47] Масалан, дар КІИ 11.
[48] Масалан, дар КІИ 1 ва 36.
[49] Дар КІИ 15, масалан, баъзе протоколіо аввал фиристода шуданд ба идораи іукумат; дар КІИ 19 баъзе протоколіо ба идораи андоз фиристода шуданд.

XIV. РУШДИ БАЪДАЗИНТИХОБОТЃ ВА ИНТИХОБОТИ ТАКРОРЃ

A. РУШДИ СИЁСЃ

Дар таърихи 1 март, пас аз 2 рўзи баргузории интихоботи даври аввал се іизби сиёсЃ (ІНИТ, ІДТ ва ІСДТ) дар нишастіои матбуотии алоіидаи худ иброз доштанд, ки оніо натиїаіои интихоботро эътироф намекунанд. Дар рўзи 3 март, ба азіоби мазкур іизби коммунист пайваст ва дар нишасти матбуотии якїоя эълом дошт, ки іамаи ин аізоб дар якїоягЃ іуїїатеро ба имзо расонидаанд, ки ба масъалаи воѕеъона баргузоршавии интихобот эътироз менамояд. Ин чаіор іизб ба КМИР як шикояти бузургіаїм ирсол карданд ва талаб намуданд, ки дар іамаи іавзаіои интихоботии шаіри Душанбе интихоботи такрорЃ баргузор гардад. ІКТ ва ІНИТ гуфтанд, ки оніо номзадіои ѓолибомадаро аз іизбашон дар интихобот ба Маїлиси намояндагон нахоіанд фиристол ва іамаи ин чаіор іизб иброз доштанд, ки бо маъмурияти кунунЃ бойкот мекунанд ва аз узвият дар Шўрои миллЃ ва Ризоият, ки як гурўіи кории баъдазїангЃ дар эїоди сулі аст, даст хоіанд кашид.

Баъд аз ин, ІНИТ їаласаи іизбии худро доир кард ва тасмим гирифт, ки ду їои дар интихобот бадастовардаашонро ишѓол хоіанд кард, вале ин маънои онро надорад, ки оніо натиїаіои интихоботро эътироф мекунанд. Интиѕоди ІК аз натиїаіои интихобот ба пайдо шудани назаріои мухталиф ва тафриѕаанггезЃ дар дохили іизб сабаб шуд, ки ин падидаро роібарияти іизб іамчун дахолати іукумат ба кори іизб арзёбЃ кард.[50] Вакилон аз ІК ба хулоса омаданд, ки їойіояшонро дар парлумон, іадди аѕал то їаласаи аввали іизбЃ дар таърихи 17 марти соли 2005, ишѓол мекунанд.

Рўзи 13 март 2 нафар аз фаъолони ІСДТ: Бегматов Н., собиѕ номзад ба Маїлиси намояндагон ва Шукуров М., номзад ба вакилии Маїлиси маіаллЃ, аз їониби намояндагони маѕомоти іифзи іуѕуѕ дар ноіияии Їаббор Расулов боздошт шуданд. Оніоро дар таіѕир ва буітонкунЃ нисбат ба судя ва хулиганЃ муттаіам карданд. То аз кишвар хориї шудани охирин аъзои МНИ САІА/ДИДІБ дар таърихи 16 март, оніо іанўз дар боздошт ѕарор доштанд. Сарвари ІСДТ ба МНИ САІА/ДИДІБ арз кард, ки іизб таіти фишори афзояндаи іукумат ѕарор дорад.

---

[50] Ин іодисаи ба таври сунъЃ їудоиандозиро дар ІСТ ба хотир мерасонад, ниг. Фасли IV, Номзадіо ва ба ѕайд гирифтани номзадіо.

B. МУБОРИЗА ДАР ИНТИХОБОТИ ТАКРОРЌ

Интихоботи такрорќ дар се іавзаи интихоботќ: Іисор (ІИ 7), Ашт (ІИ 17) ва Мастчоі (ІИ 18) рўзи 13 март сурат гирифт. Вале дар Іисор ва Мастчоі, номзадіои худпешбаришуда аз мубориза дар интихобот даст кашиданд, ки ин издом бо хоіиши ІХД иїро шуд ва ба манфиати номзадіо аз ІХД анїом пазируфт.[51] Дар натиїа, интихоботи боразобат таніо дар Ашт, миёни Муаттара Їўраева, номзади мустазил ва Солиїон Нодиров, номзади расмќ аз ІХД баргузор гашт. Овоздиіќ дар іар се іавза ба вузўъ пайваст, ки барои баргузоршуда іисоб кардани интихоботи такрорќ ва іатто дар сурати мавїудияти таніо як номзад, иштироки 50% овоздиіандагон тазозо мешавад.

Іамаи 3 ІИ омодагиро ба интихобот дар мўілати музаррааршуда анїом доданд.

Аммо, МНИ САІА/ДИДІБ ба интихоботи такрорќ нозирони кўтоімуддатро сафарбар накард ва фазат се узви МНИ САІА/ДИДІБ интихоботи такрориро дар Іисор, возеъ дар наздикии шаіри Душанбе назорат карданд. Рўзи интихобот дар фазои оромќ ва суліомез сурат гирифт.

Сарфи назар аз он, ки дар интихоботи такрорќ як нафар номзад дар Іисор вуїуд дошт, нозирони МНИ САІА/ДИДІБ дар ин іавза іамон як намуд вайронкориіои іузузии ду іафта забл, дар даври аввали интихобот їодоштаро мушоіида карданд. Овоздиіии чандкарата боз іам масъалаи їиддќ буд. Іамаи рўйхатіои интихобкунандагон дорои имзоіои зиёди якхела буданд. Дар бисёр іолатіо ба таври рашан ба назар мерасид, ки дар іар ду даври интихобот ба їои овоздиіандагони гуногун ашхоси муайян имзогузорќ кардаанд. Дар іеї участкаи интихоботии мушоіидашуда аз овоздиіандагон іуїїатіои муайянкунандаи шахсияти интихобкунанда талаб нашуд. Овоздиіии гурўіќ ва овоздиіќ ба їои дигарон густаришёфта буд. Дар дохили биноіои овоздиіќ, іузури ашхосе, аз їумла, милиса ва намояндагони іукумат ба назар мерасид, ки барои гузаронидани интихобот масъул набуданд ва ба кори КУИ дахолат мекарданд. Дар аксарияти участкаіои интихоботќ теъдоди овозіои додашуда, бо назардошти он, ки шумораи ками интихобкунандагон меомаданд, ба возеият наздик набуд.[52] Дар сатіи КІИ бошад, КУИ ба оніо протоколіои нимпур, холќ ва ё бо залам пуршударо дастрас мекарданд.

То андозае, ки МНИ САІА/ДИДІБ тавонист мушаххас созад, натиїаіои пешакќ ба таври расмќ эълон нашуданд. КМИР ба МНИ САІА/ДИДІБ дар рўзи 15 март

[51] Аз номзадіо хоіиши бозпасгирии номзадияшонро МНИ аз таризи муовини раиси ІХД тасдиз кард.

[52] Дар баъзе іолатіо, комиссияіои участкавии интихобот, дар фосилаи то бори дуввум бозгаштани нозирони МНИ, теъдоди ѓайривозеии овоздиіандагонро нишшон доданд. Барои мисол, участкаи интихоботии №9 даъво дошт, ки дар давоми іар 20 сония як нафар овоз дод.

натиїаіои пешакиро дастрас кард ва дар он маълумот дода мешуд, ки дар іамаи іавзаіо дар овоздиќ 80% интихобкунандагон овоз доданд. Дар Ашт, номзади расмии ІХД бо 52.3 дар сади овозіо ѓолиб шуд.

C. Шикоятіо

Баъд аз интихобот дар рўзи 27 феврал, ками кам ба КМИР 8 шикоят ворид шудааст.[53] Дар замоне, ки охирин аъзои МНИ САІА/ДИДІБ аз Тоїикистон хориї шуданд (16 март), КМИР таніо ба 3 шикоят їавоб гардонида, иброз дошт, ки шикоятіо заминаіои воѕеии їиддќ надоштанд. Дар мавриди шикояти якїояи чаіор іизби сиёсќ бошад, муовини раиси КМИР ба МНИ САІА/ДИДІБ хабар дод, ки, вайронкориіои рухдода барои баргузор кардани интихоботи такрорќ дар іавзаіои шаіри Душанбе таъсир надоштанд.

МНИ САІА/ДИДІБ аз шаш шикояти ирсолшуда ба суди ноіияи Рўдакќ, як шикоят ба суди шаіри Кўлоб ва як шикояти дигар ба суди ноіияи Їаббор Расулов иттилоъ дошт. Яке аз іолатіои ташвишовар ин аст, ки як нафар шахси шикоят пешниіодкарда боздошт шуд ва феълан ўро дар содир кардани їиноят муттаіам мекунанд.[54]

МНИ САІА/ДИДІБ пиромуни шикоятіои баъдазинтихоботќ вобаста ба интихоботи такрорќ иттилоъ надорад.

Ашхоси расмии КМИР дар сўібат бо МНИ САІА/ДИДІБ ба он ишора карданд, ки дар мавриди ба їавобгарќ кашидани созмондиіандагони интихобот барои вайрон кардани ѕонуни интихобот, чизе пешбинќ нашудааст. Оніо изіор карданд, ки вайронкориіо бо ѓаразе сурат нагирифтаанд ва ба ба натиїаи интихобот низ таъсир надоштанд.

Манбаъіои гуногуне, ки шикоятіои баъдазинтихоботќ роїеъ ба риоя накардани Ѕонуни интихобот, ба оніо пешниіод шудааст, кўмаки іуѕуѕии шаффоф, таъсирбахш ва бамаврид таъмин накарданд.

---

53 Шикояти якїояи чор іизби сиёсќ ва шикоятіо аз їониби іизб ё номзадіо дар ІИ 7, 9, 16, 18, 21, 40, ва 41.

54 Н. Бегматов, номзад аз ІСДТ, чќ тавре ки дар боло зикр ёфт, рўзи 13 март боздошт шуд.

XV. ТАВСИЯІО

A. ТАВСИЯІОИ УМУМЌ

1. Маѕомот ва намояндагони іокимият набояд вайронкориіоро дар робита бо интихобот беїазо гузоранд. Оніо бояд нисбат ба норасоиіо ва амаліои вайронкорие, ки дар гузориши мазкур мушаххас мешаванд, тафтишот баранд ва ашхосеро, ки ба вайронкориіои їиддии интихобот роі медиіанд, махсусан аъзои комиссияіои интихоботќ ва маѕомоти давлатиро, ба їавобгарќ кашанд.

B. НИЗОМИ ЅОНУНГУЗОРЌ

2. Ѕонун ба хотири воѕеан іам мустаѕил будани комиссияіои интихоботќ аз іукумат бояд таѓйир дода шавад ва барои таъмини боэътимодии саросарќ фаъолияташон, дорои іайати фарогир ва чандандешќ бошанд. Іизбіои номнависшудаи сиёсќ дар іама сатііои комиссияіо бояд намояндагќ кунанд ва намояндагони номзадіои мустаѕил дар іайати комияссияіои ІИ ва УИ іаматарафа ворид шаванд. Ашхосе, ки дар маѕомоти іокимияти давлатќ кор мекунанд бояд ба іайати комиссияіо дохил нашаванд. Шуѓли аъзои комиссия ва тааллуѕи оніо ба іизбіои сиёсќ бояд интишор шавад.

3. Муѕаррароти ѕонун дар бораи интихобот дар мавриди баѕайдгирии номзадіо таѓйир дода шаванд, то кафолати іуѕуѕи шаірвандонро, бидуни хушунат, барои интихоб шудан таъмин намоянд. Бахусус:
   - Манъ кардани пешбарии номзадіое, ки дар содир кардани їиноят муттаіам мешаванд, вале іанўз суд іукм накардааст (Моддаи 33) ба Конститутсия ва ўідадориіои байналмилалии Тоїикистон мухолифат мекунад. Ин муѕаррарот бояд аз ѕонун хориї карда шавад;
   - Талабот дар мавриди он, ки номзад бояд дорои таісилоти олќ бошад (Моддаи 28) помолкунанда аст ва бояд аз ѕонун хориї карда шавад;
   - Талабот дар бораи он, ки номзадіо бояд доир ба вазъи сиіатии равониашон ва доѓи судќ надоштанашон іуїїатіои дахлдор пешниіод кунанд, мумкин аст ба осонќ сўиистеъмол шавад (Моддаи 35, банди 6 ва 8);
   - Гарави интихоботии номзадіо (Моддаи 32) то андозае баланд аст, ки нисбат ба дороиіои номзадіо гаронбор аст ва ба андозаи назаррас бояд коіиш ёбад;
   - Муѕаррарот дар масъалаи їамъ овардани имзоіои тарафдорон барои баѕайдгирии номзадќ (Моддаи 31ва 35) бояд муфассал равшан гардад, то ин муѕаррарот дуруст иїро шавад; то іамаи имзоіо ба назар гирифта шаванд, на миѕдори 500 имзои аввал ва ба

интихобкунандагон иїозат дода шавад, ки ба тарафдории зиёда аз 1 номзад имзо гузоранд;
- Ба хотири кафолати баробаріуѕуѕии номзадіо, пешбурди маъракаи пешазинтихоботќ бояд дар таърихи муайян шурўъ шавад, на аз лаізаи басайдгирии номзад (Моддаи 37).

4. Тартиботи пешбарќ ва баррасии шикоят ва аризаіо бояд возеі карда, таѕвият дода шавад. Ѕонун дар бораи интихобот бояд имкони шикоят пеш овarданро оид ба масъалаіои васеътари іуѕуѕвайронкунќ, ба шумули беамалии комиссияіои интихобот ё амаліои нодурусти намояндагони маѕомоти іокимияти давлатќ фароіам орад. Ба хотири ислоіи ин амаліо, ѕонун бояд пешбинќ намояд, ки КМИР ва дигар комиссияіои интихоботќ оид ба шикоятіо бояд дар маїлисіои кушоди худ дар мўілати кўтоі ва таъйиншуда расман ѕарор бароранд. Їазо дар мавриди іуѕуѕвайронкуниіо аз тарафи ашхоси расмќ мушаххас шавад ва ба вайронкории содиршуда мувофиѕат кунад.
5. Ѕонун бояд иштироки нозирони мустаѕили миллиро таъмин намояд ва дар робита бо ин масъала таѓйирот ворид гардад.

6. Дар ѕонун таѓйирот ворид шавад, то ба іамаи нозирон іуѕуѕи дастрас кардани нусхаи протоколіоро аз участкаіои интихоботќ дар бораи натиїаіои овоздиіќ пешбинќ намояд.

7. Моддаи 55-и Ѕонун бояд таѓйир ёбад ва муѕаррар кунад, ки изіороти КМИР дар бораи натиїаіои овоздиіќ, маълумоти муфассалро оид ба іар як участка дар бар гирад.

8. Моддаи 39-и Ѕонун бояд таѓйир дода шавад ва муѕаррарот дар бораи он, ки ВАО «...іаѕ надоранд ба нашри ахборе, ки шаъну шараф ва обрўву эътибори кории номзадро паст мезанад, роі диіанд» аз ѕонун хориї карда шавад ё ин муѕаррарот маідуд ва мушаххас карда шавад.

9. Ѕонун бояд таѓйир ёбад то ин ки бо ѕонуни ба тозагќ ѕабулшуда «Дар бораи кафолатіои давлатќ оид ба іуѕуѕіои баробари мардон ва занон», бахусус дар масъалаи намояндагии занон дар руйхати іизбќ ва узвият дар комиссияіои интихоботќ, мувофиѕат кунад.

10. Тавїїўі бояд ба он зоіир шавад, муѕаррарот оид ба иштироки 50% иштироккунандакон барои боэътибор донистани интихобот аз ѕонун хориї гардад.

11. Диssат ба он бояд дод, ки низоми ишорагузории бюлетеніо аз шакли манфќ ба шакли мусбат таѓйир ёбад, яъне ба ïои хат задани номи іизб ё номзадіо, дар паілўи номзади дилхоі ишорат гузошта шавад.

12. Варианти «бар зидди іама»-и номзадіо ё іизбіо овоздиіќ аз ѕонун хориї шавад ва іамин тарис интихобкунандагон барои іисси масъулият дар интихоби маѕоми интихобќ ташвиѕ карда шаванд.

13. Диssат ба он бояд равона шавад, ки мўілати бозпас гирифтани номзадќ кай аст ва дар кадом іолат гарави интихоботќ ба ў баргардонида мешавад.

C. Идоракунии интихобот

14. Комиссияіои интихоботќ, бахусус КМИР бояд тадриïан дар раванди интихобот ïаласаіои кушода гузаронанд. Іамаи ѕароріо, мутобиѕи ѕонун (Моддаи 19)) бояд дар іамин ïаласаіо тавассути овоздиіии кушода ѕабул шаванд.

15. КМИР бояд марзіои іавзаіоро аз рўи ваколатіояш баррасќ кунад (Моддаи 12, банди 2) то оніо бо талаботи муѕаррароти ѕонун, ки іамаи іавзаіо аз ïиіати теъдоди интихобкунандагон таѕрибан баробар бошанд, ба тартиб дароварда шаванд (Моддаи 21, банди 1).

16. КМИР тибѕи ваколатіои худ (Моддаи 12, банди 1) бояд дастуріои муфассали ўідадоркунанда барорад ва ба шартіои зиёди норавшани ѕонун дар бораи интихобот тавзеіот диіад ва ба амалигардонии якранги муѕаррароти ѕонун кафолат диіад. Барои мисол, дар мавриди баѕайдгирии номзадіо, овоздиіии пеш аз мўілат, овоздиіќ бо истифода аз ѕуттиіои сайёр, овоздиіќ дар хориïи кишвар, дар іудуди ѕисміои низомќ, іисоби овозіо ва пур кардани протоколіо дар сатіи КІИ ва КУИ, ѕоидаіои дасиѕ ѕабул шаванд. Як ѕисмати ин масъалаіоро метавон ба осонќ тавассути КМИР бо ѕабул кардани Роінамои омўзишќ барои КУИ, бо іатмќ иïро кардани шартіои он дар масъалаіои тартиботи овоздиіќ ва іисоби овозіо, іал намуд.

17. Бояд ба боз кардани рўйхати миллии интихобкунандагон диѕѕат дода шавад.

D. Іизбіои сиёсќ /Маъракаи пешазинтихоботќ

18. Тавассути ѕонун ва низомномаіо иѕдом бояд кард, ки іизбіои сиёсќ ва номзадіо тавонанд вохўриіои пешазинтихоботии худро озодона, бидуни дахолати ашхоси расмќ ташкил кунанд; чунин имконият кафолат дода

шавад, ки оніо ба биноіои їамъиятќ барои гузаронидани вохўриіои пешазинтихоботќ дастрасии зуд, осон ва баробар дошта бошанд; барои гузаронидани вохўриіо, їамъомадіои оммавќ ва гирдиіамоиіо вобаста ба маъракаи интихобот, масъалаіои тасдиsкунќ ва батаъхиргузорќ бояд барканор карда шаванд.

19. Наsши комиссияіои интихоботќ ва маsомоти іокимияти маіаллќ дар ташкил ва гузаронидани мулоsотіои пешазинтихоботќ бояд маідуд карда шаванд ва пешбинќ шавад, ки кўмак дар робита бо ин масъала бо дархости іизб ё номзад расонида мешавад. Ашхоси расмќ ё аъзои ІИ набояд дар вохўриіои пешазинтихоботќ роібарќ кунанд ё дар доираи масъулиятіои расмияшон иштирок намоянд.

20. Маърифати овоздиіандагон ва маърифати шаірвандќ бояд дар бораи номзадіо, іизбіои сиёсќ ва барномаіои оніо маълумот диіад.

21. Фаъолият ва дараїаи кордонии (прфессионализм) іизбіои сиёсќ аз тариsи гузаронидани машѓулиятіо беітар гардонида шавад. Машѓулиятіои хубтар, іамчунин бо нозирони аізоби сиёсќ гузаронида шавад.

E. Расонаіои хабарќ

22. Барои чоп ва ё пахши озоди барномаіои расонаіои хабарќ дар фосилаи ваsт миёни интихоботіо ва маъракаіои пешазинтихоботќ, ба хотири дастрасии аsидаіои гуногун ва маълумот ба їомеа ва дар натиїа интихоби огоіонаи овоздиіандагон, иsдоміо карда шаванд.

23. Барномаіои номзадіо ё аізоби сиёсќ набояд мавриди таѓйирдиіќ ё сензура sарор гиранд.

24. Расонаіои хабарии давлатќ бояд зиёдтар саъй кунанд, то барномаіои хабарќ ва їамъиятќ дар бораи іизбіои сиёсќ ва номзадіо иттилоот диіанд ва дар назар бояд бигиранд, ки чунин маълумот бояд беѓаразона ва мизоншуда бошанд.

25. Баісіо дар байни номзадіо ва іизбіо дар маріилаи маъракаи пешазинтихоботќ бояд дастгирќ карда шаванд ва дар баргузории чунин баісіо эїоди менеаіои сунъќ вуїуд надошта бошад.

26. Таблиѓоти сиёсии пулакќ дар расонаіои чопќ ва электронќ бояд іамчун таблиѓот (реклама) даsиs мушаххас шаванд.

САІА/ДИДІБ

Дафтари Институтіои Демократќ ва Іуsуsи Башари САІА (САІА/ДИДІБ), институти асосии САІА мебошад, ки ба кишваріои узв барои «пурра эітиром кардани іуsуsи башар ва озодииои бунёдќ, риояи волоияти sонун, пешбурди принсипіои демократќ ва (…) бунёд, таsвият ва іифзи институтіои демократќ ва іамчунин баланд кардани таіаммулпазирќ дар їомеа» (1992, санади Іелсинки) мусоидат мекунад.

ДИДІБ дар шаіри Варшаваи Лаіистон воsеъ аст ва он іамчун Дафтар барои Интихоботи Озод соли 1990 дар саммити Париж таъсис дода шуд ва фаъолияти худро аз моіи майи соли 1991 оѓоз кард. Пас аз як сол номи Дафтар ба хотири иїрои мандати васеътар, бо шумули іуsуsи башар ва демократикунонќ таѓйир дода шуд. Феълан ДИДІБ зиёда аз 100 нафар корманд дорад.

ДИДІБ дар Аврупо дар соіаи **назорати интихобот** агентии пешбар аст. Дафтари мазкур іар сол масъалаіои кори іазоріо нафар нозир ва сафарбаркунии оніоро ба кишваріои узви САІА барои баіодиіии интихобот ва мувофиsати оніо ба sонунгузории милливу меъёріои байналмилалќ ташкил ва іамоіанг месозад. Усуліои корбарии беназири он дарки іаматарафаи унсуріои раванди интихоботиро таъмин мекунад. Тавассути лоиіаіои кумакрасонќ, ДИДІБ ба кишваріои узв барои такмили низоми интихоботиашон мусоидат мекунад.

Фаъолиятіои ДИДІБ пиромуни **демократикунонќ** мавзўіои зерини соіавиро дар бар мегирад: волоияти sонун, їомеаи шаірвандќ, озодии іаракат ва баробарии гендерќ. ДИДІБ іамасола барои мусоидат кардан ва баланд бардоштани мувофиsати кишваріои узв бо ўідадориіои САІА ва рушди сохторіои демократќ, як идда барномаіои кумакрасониро амалќ мегардонад.

ДИДІБ мувофиsати Кишваріои узвро ба риояи ўідадориіои іуsуsи башар назорат мекунад ва ба беісозии іимояи іуsуsи башар исрор менамояд. Он іарсола якчанд мулоsотро барои бознигарии иїрои ўідадориіои іуsуsи башари САІА аз їониби кишваріои иштироккунанда баргузор менамояд.

Дар соіаи сабру таіаммул ва рух надодани табъиз (дискриминатсия) ДИДІБ кишваріои иштироккунандаро дар иїрои ўідадориіои худ дар назди САІА ва таsвияти масъулияти оніо бар зидди їиноят ва іодисаіои нажодпарастќ, ксенофобия, анти-семитизм ва дигар шакліои таіаммулнопазирќ дастгирќ менамояд. Фаъолиятіои ДИДІБ вобаста ба таіаммул ва рух надодани дискриминатсия ба соіаіои зерин равона шудаанд: sонунгузорќ; омўзиши іифзи іуsуs; мониторинг, додани гузориш, пайгирќ кардани їиноятіо ва іодисаіои

тарсдиіќ; іамчунин фаъолиятіои омўзишќ барои пешбурди таіаммулнокќ, эітиром ва фаімиши іамдигарќ.

ДИДІБ ба кишваріои иштироккунанда дар пешбурди сиёсатіои оніо вобаста ба Рома ва Синтќ машварат медиіад. Он барои эїоди зарфият (тавонмандќ) ва шабакаіои корќ дар миёни їомеаіои Рома ва Синтќ кумак карда, намояндагони кишваріои Рома ва Синтиро дар масомоти ташаккули сиёсат іавасманд месозад. Дафтари мазкур іамчун палатаи муіосибот барои табодули иттилоот вобаста ба масоили Рома ва Синтќ дар миёни кишваріо ва бозигарони байналмилалќ низ фаъолият мекунад.

Іамаи фаъолиятіои ДИДІБ дар іамоіангќ ва іамкории наздик бо кишваріои иштироккунандаи САІА, институтіои САІА ва амалкардіо дар маіал ва дигар созмоніои байналмилалќ сурат мегиранд.

Маълумоти бештар дар вебсайти ДИДІБ (www.osce.org/odihr) дастрас аст.